

Rodenbach en de sociale problematiek

door

MICHIEL DE BRUYNE

*Het is een Burgerskind, maar fierder
als de Ridders.*

A. Rodenbach, *Wahrheit und Dichtung
aus meinem Leben*, nr. 56.

INVLOEDEN OP RODENBACHS SOCIAAL BEWUSTZIJN

Het is een aanvaard sociologisch verschijnsel dat de familie, het milieu, de opvoeding, de tijd en de onderwijsopleiding bepalende elementen zijn voor de ideologische, de social-bewuste en intellectuele vorming van de mens. Ook voor Albrecht Rodenbach was dit waar. De Rodenbachstudie heeft eensgezind duidelijk aange-toond welke determinerende invloed leraars als Hendrik Gustaaf Flamen, Emiel Demonie en Hugo Verriest op de Vlaamse bewust-wording van de ten slotte uit een verfranste familie gesproten „Wonderknape van Vlaanderen”, hebben uitgeoefend. Ook zijn intellectuele vorming, die ongetwijfeld op een aangeboren begaafd-heid – door sommigen en niet ten onrechte geniaal genoemd – mocht steunen, is in grote mate aan zijn leraars te Roeselare en later te Leuven te danken.

Wanneer wij dan naar Rodenbachs diepste sociaal bewustzijn willen peilen kunnen wij er echter niet onderuit, eerder naar zijn familie te verwijzen dan naar zijn schoolopleiding.

Albrecht Rodenbach zag het levenslicht te Roeselare op dinsdag 27 oktober 1856. Hij stierf er op woensdag 23 juni 1880. Zijn ouders behoorden tot wat wij nu de middenstand noemen, toen eerder burgerij ofte bourgeoisie genaamd. Tijdsgebonden waren zij in dit derde kwartaal der 19de eeuw ingekwartierd, periode tijdens dewelke te Roeselare een enorme economische evolutie plaats had. Het eeuwenoude landbouwstadje aan de Mandel ontwikkelde zich expansief en in versneld tempo naar het industrieel en handel-drijvend hoofdzakelijk textielcentrum van Midden-West-Vlaand-eren aan het Kanaal van Roeselare naar de Leie. Roeselare kreeg zelfs van Guido Gezelle de naam van „Manchester” van West-

Vlaanderen opgespeld. In 1847 telde de stad 10.666, in 1877 16.133 inwoners, een aangroei van meer dan 52 %¹.

Vader Julius Rodenbach (Roeselare, 1824-1915) was likeur- en wijnhandelaar in het ouderlijke huis aan de hoek van de Noord- en Brouwerijstraat (nu Albrecht Rodenbachstraat) toen Albrecht, zijn eerstgeboren kind, aldaar in levensgevaar gedoopt werd². De commerciële activiteit van „liquoriste” had Julius van zijn vader Ferdinand Gregorius (Roeselare, 1783-1841) overgeërfd, die haar op zijn beurt had gekregen van zijn vader Pieter Ferdinand, een bedrijvig en actief all-round-man – hij was immers „chirurgien”, politicus, fransgezind „adjoit au maire” – die tijdens de Franse bezetting en de aanhechting van ons land bij Frankrijk (1796-1814) een geneverstokerij (distillerie) oprichtte op de wijk „Spanje” te Roeselare (waar later het bedrijf Talpe was gevestigd)³. Na zijn deelname aan de revolutie van 1830 kreeg Ferdinand Gregorius een eerder honorifieke dan wel winstgevende betrekking als districtcommissaris eerst te Roeselare en daarna te Ieper, alwaar hij in 1841 overleed⁴. Zijn vrouw Maria Jacoba Vermander (Roeselare 1799-1866), Albrechts meter, zette tot aan haar overlijden in 1866 als „koopvrouw” de wijn- en likeurhandel in het hoekhuis aan de Brouwerij- en Noordstraat verder, samen met haar zoon Julius, die in 1855 als „koopman” staat vernoemd bij zijn huwelijk met Silvia de la Houttre⁵.

Na het overlijden van zijn moeder runde Julius de kleinhandelszaak verder; met zijn vrouw baatte hij er bovendien een kruidenierswinkel uit⁶. In 1867 bracht hij zijn zaak over naar het huis aan de Noordstraat, waar Albrecht in 1880 overlijden zou⁷. Tot

1. Zie: A. DEMOEN, *Bijdrage tot de Geschiedenis van de demografische en economische evolutie van Roeselare tijdens de XIXe eeuw (1830-1880)*, licentiaatsverhandeling 1956-1957, Groep Geschiedenis, R.U.G. Gent, blz. 21-26, 38-47; M. DE BRUYNE, *Honderd jaar Koninklijke Stadsharmonie van Roeselare en haar bijdrage tot het Cultureel Leven in de Rodenbachstad, 1867-1967*, Rumbeke 1967, blz. 46-47.

2. M. DE BRUYNE, *Albrecht Rodenbach als zorgenkind geboren*, in *Rollariensia* 1979, blz. 5-16.

3. J. DELBAERE, *De familie Rodenbach*, Gent, 1953, (Overdruk uit „Roeselare Groeit”, nr. 4 in de reeks „De Levende Steden”) blz. 3; *De Rodenbach's te Roeselare en de Blinde Rodenbach te Rumbeke*, in: *Huldebetoon Alexander Rodenbach Rumbeke 21 juni 1953*, Poperinge, 1953, blz. 11.

4. F. BAUR, *Albrecht Rodenbach. Verzamelde Werken*. Deel 1. *Het Leven de persoonlijkheid*, Tielt, 1960, blz. 32-33.

5. Stadsarchief Roeselare (= SAR), *Burgerlijke Stand Roeselare, Huwelijken 1855*, akte n° 36 dd. 6 sept. 1855, enige franstalige akte op de 61 huwelijksakten van 1855; SAR, *Bevolkingsboeken Roeselare. Telling 1847*, Boek 1/61; *Telling 1866*, Boek 1/59.

6. SAR, *Bevolkingsboeken Roeselare. Telling 1866*, Boek 1/59; *Telling 1880*, Boek 3/414.

7. M. DE BRUYNE-L. GEVERS, *Kroniek van Albrecht Rodenbach*, Brugge 1980, blz. 13-14.

ca. 1910 bleef vader Julius er één der twaalf kooplieden in wijnen en likeuren in de Mandelstad⁸. Zijn zoon Hippoliet, startte in 1906 aan de Kunststraat met een gelijkaardige handel⁹. De andere zonen uit het gezin Rodenbach-de la Houttre gingen een eerder niet-commerciële weg op. Boudewijn was in 1890 kandidaat bankier te Roeselare en later te Kortrijk, Ferdinand werd kunstschilder, dichter en toneelschrijver¹⁰, Arthur werd apotheker te Izegem. Julius Rodenbach, die onder het stelsel van de gemeenschap van aanwinsten was gehuwd, erfde enige delen van de onroerende goederen van zijn ouders en kocht in 1867 het huis aan de Noordstraat.

In dit commercieel-burgerlijk midden groeide Albrecht Rodenbach op. Het paternalisme was er gepaard aan de christelijke liefdadigheid – vader Julius was tussen 1860-1895 een ijverig geldomhaler voor het Sint-Vincentiusgenootschap van de Sint-Michielsparochie¹¹.

Het liberalisme – in zijn economische en niet-politieke betekenis van het woord – was er zelfs onbewust de economische drijfveer. Vooruitgang in vrijheid en bewarende orde zal vader Julius Rodenbach dan toch even veruitwendigd hebben toen hij in 1864 medestichter was van de „Maatschappij de Eendragt. Katholieke kieskring” van Roeselare.

Alhoewel zijn commerciële bedrijvigheid Julius Rodenbach volledig in beslag nam, toch kunnen wij bij hem ook een culturele activiteit vaststellen. Hij liep kunstacademie te Roeselare, en zijn artistieke vaardigheid kan nu nog in een paar schilderijen van zijn hand nagekeken worden. Zijn aanleg voor schilderkunst droeg hij trouwens op zijn zonen Albrecht en Ferdinand over. In 1844 was Julius medestichter van de letterkundige en vlaamsgezinde vereniging „De Vriendschap”, waarvan hij dan toch een minder actief lid bleek te zijn. In 1862 behoorde hij tot het bestuur van de toneelvereniging „De Moedertaal”¹². Ten zijnen huize aan de Noordstraat weerklonk ook piano- en gitaarmuziek, en kwamen Roeselaarse en ook buitenstedse kunstvrienden wel eens samen. Moeder Silvia de la Houttre, bleek dit cultureel aspect van de

8. *Wegwijzer van Rousselaere voor het jaar 1882*, Roeselare 1881, blz. 28, (12 wijnhandelaars); *Wegwijzer van Rousselaere voor het jaar 1883*, Roeselare 1882, blz. 36, (18 wijnhandelaars). SAR. *Bevolkingsboeken Roeselare. Telling 1890*, Boek 14/105; *Telling 1900*, Boek 19/2745.

9. SAR. *Bevolkingsboeken Roeselare, Telling 1910*, Boek 1/119.

10. M. DE BRUYNE, *Rodenbach, Ferdinand Victor, letterkundige en schilder*, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. 8, 1979, kol. 630-639.

11. SAR. Documentatiecentrum, *Verslagboek der Maatschappij „De Eendracht”*, Boek 1, blz. 3.

12. M. DE BRUYNE-L. GEVERS, *a.w.*, blz. 9.

familie, zelfs bij haar kinderen, te benadrukken ; samen met haar zoon Albrecht bezocht zij toneelopvoeringen te Brussel.

Op het gezin Rodenbach-de la Houttre maakte de naam (de gekende stamtrots, ook bij Albrecht) en de commerciële faam van de te Roeselare gevestigde Brouwerij Rodenbach stellig, zij het onrechtstreeks, een méér dan sentimentele indruk.

De stichter van de brouwerij, was immers Alexander Rodenbach, de grootoom van Albrecht, in 1830 lid van het Nationaal Congres, daarna tot aan zijn overlijden in 1869 katholiek volksvertegenwoordiger voor Roeselare en vanaf 1844 burgemeester van Rumbeke. Demokratisch van opvatting, heftig anti-orangist, was de „blinde Alexander Rodenbach” dan toch unionistisch gezind en steunde derhalve de samenwerking tussen katholieken en liberalen. Hij was al vanaf 1840 een heftig voorstander van de kanalisatie van de Mandel van Roeselare naar de Leie en ijverde voor de uitbreiding van het spoorweginet in West-Vlaanderen, meer speciaal voor de lijn Brugge-Kortrijk, waarop Roeselare gelegen was¹³.

In 1820 en 1822 kocht hij aan brouwer Pierre Norbert een brouwerij aan de Spanjestraat, in samenwerking met zijn broers Ferdinand Gregorius en Pedro en zijn zuster Amelie Laurentia.

Het bleef een associatie-vennootschap tot 1836, toen Pedro's vrouw, Regina Wauters uit Mechelen, de brouwerij met bijbehorende herbergen en „cabarets” in openbare verkoop aankocht. Tussen 1864 tot 1878 was Pedro's zoon Edward Rodenbach-Mergaert de eigenaar van de brouwerij en malterij. Daarna werd een commanditaire vennootschap onder leiding van Eugene Rodenbach, zoon van Eduard, gesticht¹⁴.

Dit was het familiaal kader waarin Rodenbach opgroeide : een typisch burgerlijk, handeldrijvend en werkzaam midden uit de negentiende eeuw. Daarvan zou Albrecht onbewust de kenmerken meekrijgen, maar daaraan zou zijn onderwijsopleiding echter een andere dimensie en betekenisvolle vertekening brengen.

Hier stelt zich echter een voorafgaandelijke vraag. Had de humaniorastudent in zijn geboortestad, vóór hij in oktober 1876 als twintigjarige naar Leuven vertrok, enige confrontatie, hoe gering ook, met de *sociale beweging* ? Analyseren wij daarvoor even de sociale toestand in de Mandelstad.

In 1852 en 1878 ondersteunde de openbare weldadigheid te Roeselare respectievelijk 15 % en 20,5 % van de bevolking. De private weldadigheid (kantwerkscholen en verenigingen van Sint-

13. M. DE BRUYNE, *Leopold I en Roeselare. Van 1830 tot 1865*, Rumbeke, 1966, blz. 45-48 en passim.

14. *Brasserie Rodenbach. Origine et Historique*, 1940, (getypt), 8 blz.

Franciscus Xaverius (1856) en Sint-Vincentius a Paulo (1852)) trachtte vanuit katholieke zijde vooral de geestelijke nood der arbeiders te lenigen. Met de zondagschool was Rodenbach-zelf als humaniorastudent van het Klein Seminarie, en met het Sint-Vincentiusgenootschap was hij door zijn vader Julius maar ook persoonlijk in het seminarie betrokken.

Belangrijker waren de eerste Roeselaarse mutualiteiten, maatschappijen van onderlinge bijstand. In 1853 stichtten „eenige vrienden der werkende klas” er de vereniging „De Leopoldisten”, oorspronkelijk in katholieke hand, vanaf 1881 uitgesproken liberaal van strekking. Zij zorgde voor geneeskundige bijstand, het betalen van geneesmiddelen, een ziektevergoeding en de begrafenis-kosten. Tussen 1872 en 1879 bestond een gelijkaardige vereniging van bijstand „De Broedermin”; vanaf 1884 opgevolgd door „Het Vooruitzicht” van katholieken huize¹⁵. Op 13 maart 1864 (op 28 september daarna zou de socialistische „Arbeiders Internationale” worden opgericht) was Albrechts vader Julius Rodenbach dus medestichter van de katholieke bewarende partij de „Maatschappij de Eendragt” waarvan het bestuur gerecruiteerd was uit de gegoede burgerij. Het hoofddoel was drukking uitoefenen op de verkiezingen; het arbeidersprobleem kwam er niet ter sprake. Vanaf 1855 was het sedert 1848 verschijnend weekblad *De Landbouwer*, waarin Albrecht Rodenbach volgens een brief van maart 1874 aan Gustaaf Flamen wel las¹⁶, katholiek, i.p.v. onpartijdig; het werd de spreekbuis van „De Eendragt” en had voor het sociaal probleem geen aandacht, tenzij dan van uit de charitatieve hoek.

Uit wat voorafgaat menen wij te mogen besluiten dat Albrecht Rodenbach noch in zijn eigen familie noch in het eigentijdse Roeselaarse milieu rechtstreeks of fundamenteel met de sociale problematiek werd geconfronteerd. Trouwens, eerst in 1887 was er te Roeselare sprake van het opkomend socialisme^{16bis}.

Zijn voorbereidende (1866-1870) en humaniorastudies (1871-1876) aan het bisschoppelijk Klein Seminarie te Roeselare confronteerden Rodenbach opnieuw met een even burgerlijk en paternalistisch milieu van leraars en scholieren. Toch kwam hierin een fundamentele koerswijziging, onder stuwung van drie kracht-

15. M. LAQUIERE, *Een bijdrage tot de geschiedenis der Arbeidsbeweging te Roeselare* (1864-1914), Proefschrift 1965-1966, RUG. Licentiaat in de Letteren en Wijsbegeerte, Sectie Geschiedenis, blz. 55-95.

16. Brief van Rodenbach aan Flamen, Roeselare, maart (?) 1874; zie: R. F. LISSENS, *Brieven van Albrecht Rodenbach*, Antwerpen 1942, blz. 154; Rodenbach vindt het ontbreken in „De Landbouwer” van een verslag over een avondfeest in het Klein Seminarie wel jammer.

16bis. S. H. SCHOLL, *De Geschiedenis van de Arbeidersbeweging in West-Vlaanderen* (1875-1914), Brussel 1953, blz. 63.

lijnen : het flamingantisme, het ultramontanisme en de christelijke naastenliefde.

Het *flamingantisme*, waarin Gustaaf Flamen en Hugo Verriest vooral Rodenbach introduceerden en motiveerden, brak hem onloochenbaar uit het traditionele, verfranse cocon van zijn familie. Deze radicale vlaamsgezindheid had bovendien onbewust een sociale dimensie. Het afwerpen van de verfransingsdruk van de sociale bovenlaag der maatschappij betekende concreet voorrang geven aan de taal van het volk, d.i. de taal van de sociale onderlagen. Bovendien koppelden vooral Verriests actie en originaliteit de vervlaamsing aan het cultureel-pedagogisch vlak. Van Guido Gezelle had Verriest geleerd de traditionele, klassieke, strakke en onpersoonlijke onderwijsmethode te doorbreken en op de persoonlijke, creatieve, breedloperige, vrije en intuïtieve ontwikkeling van de jonge mens nadruk te leggen. Onvermijdelijk moest hij dan ook de verbastering, de vernedering zoniet de persoonlijk-culturele frustratie van het exclusief verfransend onderwijs aan de kaak stellen en een hernieuwende, spontane, volksgetrouwe vervlaamsing van het onderwijs (en maatschappij) prediken. Voor Verriest, en dan ook voor Rodenbach, was de Vlaamse bewustmaking = volkse heropstanding bovendien fundamenteel gebonden aan de persoonlijke culturele bewustwording en authenticiteit. Voor Verriest lag de tegenstelling in de politiek van zijn tijd derhalve niet zo zeer tussen liberalen en katholieken – beiden stoelden zij trouwens op hetzelfde sociaal-economisch systeem van de verfranse bovenlaag – maar wel op het flamingantisme en het anti-flamingantisme¹⁷. Voor de motivering van deze vlaamsgezindheid grepen Verriest en Flamen, maar dan ook de jonge romanticus Rodenbach, graag zoniet halsstarrig terug naar het Vlaams verleden, waarin de Middeleeuwse steden als heilbrengende, markante zelfs als normerende voorbeelden werden belicht.

De tweede ideologische krachtlijn die tijdens Rodenbachs studententijd te Roeselare in het Klein Seminarie centraal stond was het *ultramontanisme*. Deze leer die het pauselijk gezag, de pauselijke onfeilbaarheid, de katholieke prerogatieven ook in de staat (eenheid van kerk en staat) als onwrikbaar voorhield¹⁸, had in het Roeselaarse college sterke invloed. Het ultramontanisme stelde zich scherp op tegen het katholiek-liberalisme, het wilde een katholieke staat opbouwen, wars van ieder individualistisch pater-

17. M. DE BRUYNE, *Hugo Verriest, de Blauwvoet-martelaar te Roeselare, toch principaal te Ieper*, in: *Hugo Verriest: een Blauwvoet in de branding*, Langemark 1978, blz. 71-78.

18. E. McDERMOTT, S.J., *Ultramontanism*, in *Encyclopaedia Britannica*, Vol. 22, 1969, blz. 479-481; E. LAMBRECHTS, *Kerk en Liberalisme in het bisdom Gent (1821-1857)*, Leuven 1972, (*Het autoritair catholicisme*), blz. 366-399.

nalisme, door een solidariteit van gans de gemeenschap te verwezenlijken mede door een economische en rechtvaardige oplossing van het arbeidersvraagstuk. „Zo gaven de ultramontanen de stoot tot wat weldra de aanvang zou blijken te zijn van de christen-democratische actie”¹⁹. Voor het ontstaan van de christelijke gildenbeweging was ultramontanisme inspirerend²⁰.

Vele leraars te Roeselare bewonderden Pius IX, de paus der dogmaverklaring van O.-L.-Vrouw Onbevlekt Ontvangen (1854), van de encycliek *Quanta Cura* en de *Syllabus* tot veroordeling van de moderne dwalingen, en van het (eerste) Vatikaans Concilie (1870) (o.a. Gustaaf Flamen); anderen wakkerden het jeugdig zouavisme aan (o.a. Amaat Vyncke); sommigen lazen ultramontaanse auteurs (o.a. Gustaaf Flamen en Hugo Verriest)²¹.

Hoe heeft Albrecht Rodenbach dit ultramontanisme ervaren?

In zijn langdradig, enthousiaste boek *Pius IX, Paus van Roome*, schreef Gustaaf Flamen „aan wie Rodenbach is opgegroeid”²², in verband met de veroordeelde dwalingen in de *Syllabus*: „Ik bedoel hier bijzonderlijk den *Internationale*, welkers programma is: *geene religie, geen erfrecht, geen eigendom, geene familie, geene natie*. Die societeit die, zoo haar naam het uitdrukt, hare takken de wereld door uitbreidt, tracht vooral de werklieden aan te werven. Maar om dieswille dat zij niet veel bijval zoude vinden indien zij oopenlijk en van den eersten af hare inzichten dede kennen, zoo is zij doortrapt genoeg om, onder den dekmantel van wederzijdschen bijstand, aan 't werkvolk wijs te maken dat al deze die er leden van worden, voor het toekomstige niet meer en moeten verlegen zijn, dat zij, noch hunne familiën nooit in den nood en zullen kwijnen, dat men hun lot zal verbeteren, het welzijn hunner oude dagen verzekeren, en ze verdedigen tegen de willekeurige afpersingen hunner meesters. In de nieuwsbladeren die aan den *Internationale* verkocht zijn, en in de congressen die openbarelijk gehouden zijn geweest, hebben de kopstukken dier afgrijselijke samenspanning

19. K. VAN ISACKER, *Averechtse Democratie*, Antwerpen, 1959, blz. 12.

20. K. VAN ISACKER, *Werkelijk en Wettelijk Land. De katholieke opinie tegenover de rechterzijde 1863-1884*, Antwerpen 1956, blz. 231-238, 267-287; K. VAN ISACKER, *Averechtse Democratie, a.w.*, blz. 23-28.

21. Over het ultramontanisme in het Klein Seminarie, hoe belangrijk het ook mag wezen, kan in dit klein bestek niet uitgewijd worden. Invloeden van de Brugse bisschoppen Malou en Faict, bij deze laatste zeker met voorzichtige nuances, moeten aangestipt. Wijzen wij terloops ook op de schoolstrijd 1879-1884 die het antiliberalisme nog zou aanscherpen.

Zie: R. VANLANDSCHOOT, *Bisschop Faict in april 1875 tussen Ultramontanen en Flaminganten. Liberaalkatholieken en Vrijmetselaars*, in *Huldeboek André Demedts*, Kortrijk 1977, blz. 113-125.

22. Voor Flamen zie: R. F. LISSENS, *Brieven van Albrecht Rodenbach*, Antwerpen, 1942, blz. 17-33; A. DEMEULEMEESTER, *Gustaaf-Hendrik Flamen (1837-1920). Zijn heengaan uit Roeselare: augustus 1873. Bijdrage tot een betere kennis van deze Rodenbachvriend*, in *Rollariensia XI*, 1979, blz. 17-158.

de zaken anders uit een gedaan : daar loochenden zij den God, dien zij aan de werklieden voorstellen, als den vader van meester en van onderdanen ; daar zochten zij de middelen om het goed der rijken aan te matigen, zij die gemeenelijk maar en spreken van verhooginge van dagure ; daar hielden zij den spot met de familie, aan de welke zij den onderstand belooften ; daar riepen zij de algemeene republieke uit, die Throon en Kerke wilt omverre werpen.

De *Internationale* is de *franc-maçonnerie* of de vrijmetselarij der leege klassen der maatschappij, en al is het dat zij op haar vendel schrijve : „*Gelijkheid !*” heeft zij een sterk ingericht rangorder van oversten die allen aan eenen opperoversten gehoorzamen.

De *gouvernementen* zijn bevreesd voor hare werkingen ; de Kerke, door den mond der Bisschoppen, heeft de werklieden gewaarschuwd en aangewakkerd om er hen van te zwichten, en getrouwig te blijven aan de katholieke religie die aan meesters en onderdanen hunne plichten voorschrijft en die den ambachtsman uit de slavernij getrokken heeft waarin hij eertijds zuchtte.”²³

Hoogtepunt van de pausverering in het Klein Seminarie was het feest van 16-18 juni 1871, waarvan Gustaaf Flamen de organisator was en Rodenbach, die straks zijn zesde Latijnse zou beëindigen, de jonge toeschouwer. Van het pauselijke zouavenkorps, dat in 1867 in het college was gesticht, was Rodenbach in 1874-1876 als intern (verplichtend) lid²⁴. Blijkbaar bleef hij van het pauselijk paramilitair vertoon eerder afzijdig, zoals een foto waarop hij in juli 1875 als zouaaf in uniform staat afgebeeld, laat doorschijnen²⁵. Noch in zijn bewaarde klaswerken, noch in zijn optreden (1873-1876) in de *Lettergilde* van het Klein Seminarie, noch in zijn gedichten uit zijn collegetijd, zijn aanwijzingen voor handen waaruit enige sterke bewogenheid voor het pausdom mocht blijken²⁶. Dit in tegenstelling met thema's als „Leve God en Vlaanderland”, „Voor God en Taal en Vaderland” die in talrijke gedichten weerklinken (*Het Lied der Vlaamsche Zonen, Nieuwjaarsgroet*).

23. G. H. FLAMEN, *Pius IX, Paus van Roomen. Dat is het leven zijner heiligheid tot gedachtenisse van den Pauselijken Jubilé met de nauwkeurige beschrijvinge der Feesten die ter dier gelegenheid op den 16, 17 en 18 junij 1871 te Rousselaere in Vlaanderen gevierd wierden*, Roeselare (De Brauwer-Stock), 1872, blz. 249-250, voetnoot 13. De Brugse bisschop Faict kon aan Flamens werk zijn persoonlijke goedkeuring niet geven, daar „de dubbele verschijning van de duif niet voldoende bewezen was” en het boek hem te provincialistisch voorkwam ; zie : A. DEMEULEMEESTER, *a.a.*, blz. 157-158.

24. M. DE BRUYNE-L. GEVERS, *a.w.*, blz. 49 en 91.

25. *Ibid.*, blz. 48.

26. In tegenstelling met andere leerlingen, die in de *Lettergilde*, paus (Pius IX) en de kerk glorifieerden, zelfs nog in Rodenbachs tijd. Zijn klasgenoot Kamiel Denys droeg er in oktober 1874 *Dominus conservet eum et vivicet eum*, voor.

Op woensdag 6 september 1877 bracht Rodenbach tijdens het feestmaal in de „Lion d'or" te Gent na de stichting van de „Algemene Vlaamsche Studentenbond" dan toch een heildronk uit op Paus Pius IX, die trouwens vijf maanden later op 7 februari 1878 zou overlijden. Was deze hulde niet een diplomatische zet van Rodenbach ter ondersteuning van de Latijnse brief die hij samen met Zeger Malfait in begin september naar de paus had gericht, met bede de pauselijke goedkeuring te bekomen voor „De Vlaamsche Vlagge" !^{26bis}

In zijn betwist²⁷ gedicht *Geschiedenisse* van 1878 maakte Rodenbach wel allusie op de Kerk en het pausdom.

*O Waarheid, Vrijheid, Orde, Wet o Kerke, wees gegroet...
daar stond de Kerk, en langzaam uit dien chaos wijd en diep
den wonderliken volkentocht der Middeleeuwen schiep...
..... Helas ! in goddelike edelheid
voert ook de Kerk het teken meê van hare menslikheid,
en, hoe zij ook de volkeren met moederlijke zorgen
verpleegde, in den gekruiden grond bleef 't kwaad als kiem verborgen.*

De historische rol van de Kerk van Rome bepaalde hij als :

*... O ! staak het goddeloze werk,
en kniel : daar schingt het Kruis, daar wacht de moederlike Kerk.
..... Zij deugt ; zij deugt. En, laat ze maar eens schreeuwen
als dat zij [= de mensheid], vrij en ongetemd, almachtig, vroed en wijs,
geen Pauzendom behoeft noch geen onfeilbaar onderwijs...
zij roept naar Orde en Vrede : Ja, God is het dat zij zoekt,
en, durft zij nog voor zijne Kerk niet knielen, krachtig vloekt
zij toch door harer dichtren mond den zeemgetongden Bleter...*

26bis. M. DE BRUYNE-L. GEVERS, *a.w.*, blz. 142 ; L.-L. VOS-GEVERS, *Dat Volk moet herleven*, Leuven 1976, blz. 32.

27. Het gedicht *Geschiedenisse*, dat in december 1878 bij de Roeselaarse drukker-uitgever en gewezen klasmakker van Rodenbach Julius De Meester verscheen, werd in het Klein Seminarie, gewantrouwd zoniet bestreden. Dit bevestigde Rodenbach van Amaat Vyncke in een brief d.d. 30 november 1878, en aan Adolf Hoste schreef hij op 6 januari 1879 : „Kortom die anderszins, allerbeste uitgever heeft... moeilijkheden opgeworpen aangaande sommige gedichten die zijne théologie niet orthodoxe genoeg vond". Zie : F. BAUR, *Mededelingen over Albrecht Rodenbach*, in *Albrecht Rodenbach herdacht 1856-1956*, Kon. Vlaamse Akademie voor taal- en letterkunde, Reeks X, nr. 5, Gent 1956, blz. 20 en 25 ; M. DE BRUYNE, *Rodenbachs literaire eersteling*, in A. RODENBACH, *Eerste Gedichten*, reprint Roeselare 1980, blz. VII-VIII. In *De Mandelgalm*, jg. 2 nr. 51 van 23 augustus 1879 kon Rodenbach als slot van een bijdrage *De XIXe Eeuw* door Fideel Vion, lezen : „O arme eeuw, haast u, u zelf te bewierrooken, u zelf te bewonderen ; spreek met ophef over uwen vooruitgang ; toon met hoogmoed uwe ijzeren wegen, uwe telegraflijnen en al uwe uitvindingen. Ondanks dit alles, wanneer de toekomstige eeuwen zich met u zullen bezig houden, dan zal dit wezen om u te beklagen of om te lachen over uwe dwaze ijdelheden, die u in den diepsten der afgronden zullen geleid hebben."

De heilbrengende functie en zekerheid van de Kerk in de door hem geprezen negentiende eeuw stelde Rodenbach diagonaal tegen de profeten der twintigste eeuw.

Wat de respectieve invloed was op dit gedicht van de historicus Emiel Demonie (1846-1890), Rodenbachs poësisleraar, van Lodewijk De Koninck (1838-1924), de ultramontaanse vlaamsstrijdende dichter van het in katholieke kringen hooggeprezen epos *Het Menschdom Verlost* (1874) waaruit de Limburgse dichter op 7 februari 1874 in het Klein Seminarie zelf kwam voorlezen niet zonder enthousiast succes bij de Vlaamsgezinde leerlingen van Rodenbachs poësisklas²⁸, van *La Légende des Siècles* de poëtisch-mythologiserende geschiedenis van het mensdom door Victor Hugo, boek dat als een bestseller in de boekenkast van het Klein Seminarie prijkte, of van het snijdig devies van de ultramontaan Emmanuel d'Alzon (1810-1880): „Werken voor de Kerk, soms zonder de Kerk, nooit tegen de Kerk”, valt moeilijk af te wegen. Vergeten wij hier ook de ultramontaanse opstelling niet van „De Vlaamsche Vlagge”, waarvan Rodenbach sedert 1876 medewerker was^{28bis}.

Bij Hugo Verriest volgde Rodenbach de retorica tijdens het schooljaar 1875-1876.

Dit jaar was trouwens gekenmerkt door een escalatie van repressieve maatregelen tegen het flamingantisme, na de „Groote Stooringe” van juli 1875²⁹.

28. Merken wij hierbij op dat Rodenbach, in een brief van 30 november 1878 aan Amaat Vyncke, zich van Lodewijk De Koninck distantieerde: „Het en zoude mij van zelfs niet afkomen Lod. De Koninck als dichter aan te vallen. Voor wat een geschiedkundig gedicht betreft is het wat anders. Ik hebbe, voor wat *mij* betreft, over de geschiedenisse al de examens doorleden die een dokter in de wijsbegeerte en geschiedenisse doorlijden moet. Zoo hebbe ik het recht *door mijn eigen* uit de feiten mijne geschiedkundige gedachten te trekken. Ik bewondere De Koninck, maar vinde belachelik het „fetichism” dat men rondom hem begint te oefenen. Hij staat verre boven onze huidige *dichters*, dat is waar; maar daarom en zijn zijne *geschiedkundige* gedachten geen evangelie, en ik en wete niet wat iemand nog zou moeten beletten zijne eigen gedachten uit te drukken wanneer Lod. De Coninck er andere uitgedrukt heeft”; zie: F. BAUR, *a.a.*, blz. 20.

28bis. L.-L. VOS-GEVERS, *a.w.*, blz. 17-34. De Brugse bisschop Joannes Faict had *De Vlagge* als een imitatie van de Franse Ultramontaanse krant „La Croix” afgechilderd; zie: J. GELDHOF, *Monseigneur Faict over Rodenbach*, in *Biekorf*, LXII, 1961, blz. 102-104.

29. Zie voor deze repressie: F. RODENBACH, *Albrecht Rodenbach en de Blauwvoeterij*, Amsterdam, 1909, dl. 1, blz. 81 en vlg.; J. GELDHOF, *Roeselaarse Blauwvoeten-martelaars. Het beleid van superior Hendrik Delbar 1869-1884*, in *Biekorf*, jg. LXIV, 1962, blz. 369-380; R. F. LISSENS, *Als 't Ende Naakt. Een onuitgegeven tekst van Albrecht Rodenbach*, in *De Groote Stooringe 1875. Historische bijdrage tot de geschiedenis van de Vlaamse studentenbeweging*, Rumbeke 1975, blz. 91-95; M. DE BRUYNE, *Hugo Verriest, de Blauwvoet-martelaar te Roeselare, a.a.*, blz. 78-90.

Deze oorlog *intra muros* verwekte bij de negentienjarige student een psychologische spanning waarvan zijn prozastukken *Stormen*³⁰ en *Als 't Ende naakt*³¹ de menselijk-literaire neerslag zijn. In het eerste bevestigde Rodenbach zijn verzet tegen de vernedering en verbastering, en zijn martiaal flamingantisme; in het tweede biechtte hij zijn afkeer op tegen de traditionele, tergende onderwijsmethode.

Met zijn flamingantisme en zijn bevrijdend pedagogisch onder-richt bracht Verriest zijn leerlingen nader bij de filozofische problemen van de tijd. Duidelijk opteerde hij voor de Franse wijsgeer Ernest Hello (1828-1885) en het Franse katholieke *renouveau*, waarvan Hello een der vlagdragers was die o.a. het traditionele humaniora-onderwijs bestreed om zijn heidens classicisme³². Ernest Hello maakte op Albrecht Rodenbach een na te wijzen indruk. Hij had blijkbaar Hello's in 1872 verschenen boek *L'Homme* gelezen, waaruit hij gedachten citeerde in zijn *Wahrheit und Dichtung*³³.

Ook de Franse ultramontaanse journalist en auteur Louis Veuillot (1813-1883), die sedert 1843 het dagblad *L'Univers* publiceerde, stond op de boekenplank van het Klein Seminarie. Aan zijn klastitularis Verriest vroeg Rodenbach in 1875-1876 oorlof³⁴ om Veuillots *Dialogues Socialistes* en *Les Odeurs de Paris*³⁵ te mogen lezen. Vanuit Veuillots katholiek-autoritaire houding was een positieve visie op het socialisme voor de negentienjarige, naar Waarheid-zoekende „Wonderknape van Vlaanderen” dan toch echt en per se niet mogelijk. Nochtans willen wij hier even wijzen op het door Rodenbach geconcipieerde debat in de *Lettergilde* (december 1874-januari 1875) over de agrarisch-sociale hervormingswetten van Tiberius Sempronius Gracchus (163-133 v.C.). In een toneelmatig opgevatte Romeinse senaatszitting moesten de leden der *Lettergilde* het voor en het tegen van deze revolutionair-socialistische akkerwet verdedigen³⁶.

30. M. DE BRUYNE, *Stormen een onuitgegeven prozastuk van Albrecht Rodenbach*, in *Rollariensia* XII, 1980, blz. 5-34.

31. R. F. LISSENS, *Als 't Ende Naakt, a.a.*, in *De Grootte Stooringe, a.w.*, blz. 100-107.

32. M. DE BRUYNE, *Genesis van een studentenrevolte, de „Grootte Stooringe” te Roeselare in 1875*, Roeselare, 1975, blz. 21, voetnoot 52.

33. *Wahrheit und Dichtung aus meinem Leben* (= *W. u. D.*), nrs. 151, 177, 197.

34. Archief Engels Klooster, Brugge: *Fonds Gezelle - Verriest - Rodenbach*, inventaris Lagrain, I D; op hetzelfde genaamtekende briefje vroeg Rodenbach ook *La Chanson de Roland* te mogen lezen.

35. *Dialogues Socialistes* was in 1872 verschenen, samengebundeld in 12° met: *L'Esclave Vindex, Le lendemain de la Victoire, La Légalité. Les Odeurs de Paris* zag het licht in 1866, in-8°.

36. H. P. G. QUACK, *De Socialisten. Personen en Stelsels*. Amsterdam 1911, dl. I: *Het Socialisme vóór de 19de eeuw*, blz. 30-45; *De Gracchen en het Romeinse Socialisme*. In zijn *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, waarvan de eerste

Als organisator van het project bleef Rodenbach buiten de discussie, niet zonder op het persoonlijk optreden van ieder redenaar te hebben gewezen³⁷. Laten wij naast de gekende contra-argumenten (gezag, sociale stabiliteit, wettelijkheid)³⁸ dan toch even de pro-redenaars aan het woord. Kamiel Watteeuw, Rodenbachs vriend, analyseerde de sociale toestand: „En un mot: d'un côté c'est l'exubérance de la richesse, de l'autre côté c'est l'horrible de la misère. Et croyez vous que la république puisse exister longtemps tandis que un abîme sans fond sépare ainsi ses deux éléments ?” Hij zag alleen één uitweg: „le rapprochement prompt et sûr des deux classes du peuple ... Il ne s'agit pas ici de soulager des pauvres, qui n'auront peut-être aucune gratitude pour nos bienfaits, il s'agit de la république à sauver”³⁹. Alfons Jooris, alias Tiberius Gracchus, verdedigde met overtuiging zijn hervormingswet wegens „la justice, la nécessité et l'utilité” om het lot van het armzalig volk te verbeteren, aan wie Rome en het Rijk tenslotte alles te danken had. „Et vous, en qui repose surtout la dignité du peuple romain, vous qui êtes le soutien de la république, et je puis le dire, vous qu'on regarde comme de vrais temples de justice et d'équité, est-ce ainsi que, par une indigne cupidité, qui vous pousse à accumuler les richesses, vous opprimez injustement ceux qui vous procurent tous les biens, ceux auxquels la patrie est redevable de tout, qui se sacrifient et meurent pour elle ? Est-ce justice, et n'avez-vous rien à faire pour eux ?” Verworven rechten en gevestigde orde zullen het volk niet beletten met haat en woede een storm te veroorzaken die alles zal vernietigen; de hervormingswet wil slechts deze catastrofe voorkomen „parce que je préfère être pauvre si la république est heureuse”⁴⁰.

Zoals Alfons Jooris verdedigde ook Julius De Vos, Rodenbachs halsvriend die, na „De Groote Stoorings”, op 1 augustus 1875 de

uitgave te New York verscheen in 1852, maakte Karl Marx allusie op de mislukking van de gebroeders Gracchi (Tiberius en Caius): „The new social formation once established, the antediluvian Colossi disappeared and with them resurrected Romanity – the Brutuses, Gracchi, Publicolas, the tribunes, the senators and Caesar himself”; zie: *Marx Engels, Selected Works*, Moskou 1950, Vol. I, blz. 226. In zijn inleiding op Karl Marx's *The Class Struggles in France 1848 to 1850* betwist Frederick Engels in 1895 de mogelijkheid van sociale hervormingswetgeving in de klassenmaatschappij die immers steeds de hervormers uitbant: *Quis tulerit Gracchos de seditione querentes ?*; *ibid.*, blz. 125.

37. Archief Klein Seminarie Roeselare (= AKSR), *Verslagboek Lettergilde 1874-1875*, blz. 117-194 (Rodenbachs inleiding en de redevoeringen van vier sprekers); M. DE BRUYNE-L. GEVERS, *a.w.*, blz. 51-52.

38. Arthur Van Tomme (alias Scipio Nasica) zegde: „Sénateurs nous sommes cet homme, (ayant une belle villa située près des côtes de la mer) et la mer c'est le peuple. Si nous votons les lois proposées par Tibérius Gracchus nous creusons le canal et nous donnons passage aux flots c'est-à-dire au peuple pour s'élever au-dessus de nous et bientôt nous dominer entièrement”; AKSR, *a.w.*, blz. 157.

39. AKSR, *a.w.*, blz. 170, 174-175.

40. AKSR, *a.w.*, 123, 127, 135.

laan werd uitgestuurd, met brio de Gracchus-wet en argumenteerde vooral met te wijzen op de schrijnende armoede van het volk en op de rechtvaardigheid: „Wij zijn de vaders van het volk, niet om het te verdrukken, maar om het te besturen in rechtvaardigheid, niet om het te scheiden in slaven en almachtigen”⁴¹.

Naast het flamingantisme en het ultramontanisme, waarin dan toch sociale ideeën werden naar voor gebracht, beheerste een derde krachtlijn de ideologische atmosfeer in het Roeselaarse Klein Seminarie, nl. de leer van de *christelijke naastenliefde*. Hier stond Frédéric Ozanam (1813-1853) boegbeeld. In 1833 had Ozanam het „Genootschap van Sint-Vincentius a Paulo” gesticht, dat op religieuze katholieke basis een sociale inzet in de negentiende-eeuwse maatschappij nastreefde. De Vincentianen verspreidden zich over Europa en brachten begrip op voor de ellende der arbeidende klasse. Voor hen was een sociale, rechtvaardige hervorming van de economische structuren ook (en dus best) buiten het liberalisme en het revolutionaire socialisme (marxisme) mogelijk, zoals Ozanam het in zijn cursus van handelsrecht te Lyon verdedigde. Uit de leidende leden van de Sint-Vincentiusgenootschappen zouden de stichters gerecruiteerd worden van de christen-democratie⁴².

Dit christen-sociaal engagement, dat hij zoals hoger gezegd ook bij zijn vader Julius als levensregel en sociale motivering aantrof, kon Rodenbach ook zelf in de praktijk brengen. Hij was immers lid en in 1875-76 secretaris van het „Genootschap van St. Vincentius a Paulo” in het Klein Seminarie⁴³. Het genootschap bezorgde onderwijs aan zestig arme leerlingen in de zondagschool; daar werd hoofdzakelijk nadruk gelegd op het geestelijk en godsdienstig onderricht. Een boekenkast stond ter beschikking van de arme scholieren, waarvan Rodenbach het opvoedend en sociaal nut niet onderschatte, maar het ontbreken van Vlaamse (geschiedenis-) boeken aan de kaak stelde.

Het lijkt ons derhalve onbetwistbaar dat Albrecht Rodenbach tijdens zijn humaniorastudies in het Klein Seminarie te Roeselare dan toch wel langs de aldaar docerende priester-leraars en heersende ideologische stelsels met de sociale problematiek van zijn tijd geconfronteerd werd. Duidelijk was er geen positieve houding tegenover het socialisme, zo er al sprake van was, te onderkennen.

41. M. DE BRUYNE - L. GEVERS, *a.w.*, blz. 52. Voor Julius De Vos en zijn sociale actie te Mons (1888-1897), zie: J. GELDHOF, *Vliegt de Blauwvoet. De eerste martelaar van de Vlaamse Studentenbeweging*: E.P. Renatus Devos, Brugge 1955, blz. 77-89; een gekend thema van De Vos was: „Eis van de arbeiders niet hun plicht, zo zij hen niet eerst hun recht hebt gegeven.” (blz. 84).

42. S. H. SCHOLL, *150 jaar Katholieke Arbeidersbeweging in België (1789-1939)*, dl. 1. *Het sociaal katholicisme (1789-1886)*, Brussel 1963, blz. 230-236.

43. M. DE BRUYNE - L. GEVERS, *a.w.*, blz. 70.

Naast de gekende invloed van zijn klasleraars – Gustaaf Flamen, Emiel Demonie en Hugo Verriest – zullen ook wel andere priesterleraars Rodenbachs kennishonger en waarheidsstreven mede hebben bepaald. Toch kan bezwaarlijk de bekende sociaal-democratische leraar en later deken Edward De Gryse (1848-1909) daarvoor rechtstreeks in aanmerking komen, daar hij niet onder „de beschikbare mogelijkheden” voor Rodenbachs (eventuele) sociale vorming kon behoren⁴⁴. Edward De Gryse kwam na zijn humaniorastudies en eerste jaar filosofie te Roeselare (1861-1868), te Brugge (1868-1869) en te Rome (1869-1871), eerst einde 1871 voor één jaar als leraar wiskunde en wetenschappen naar het Klein Seminarie, in vervanging van de zieke leraar August Salinghe⁴⁵. Na op 22 mei 1872 tot priester te zijn gewijd vertrok De Gryse opnieuw naar Rome (1872-1874) voor theologische studies en werd, na zijn terugkeer, in augustus 1874 leraar wijsbegeerte te Roeselare in de filosofie-afdeling voorbereidend tot het priesterchap⁴⁶. In 1880 verscheen te Roeselare zijn handboek voor wijsbegeerte *Elementa Philosophiae* en eerst in 1881 zijn baanbrekend werk *Vaderlandsch recht en revolutie. Verhandelingen over de sociale questiën van beden*⁴⁷.

Rodenbach had Edward De Gryse als leraar wiskunde in de vijfde Latijnse klasse (1871-1872) gedurende een paar uren per week, waarin de jonge plaatsvervanger stellig eerder nadruk op zijn wiskundige stellingen moest leggen dan wel op de sociale problematiek. Toen De Gryse in 1874 terug kwam stapte Rodenbach naar de poësis (1874-1875) en daarna naar de retorica (1875-1876), klassen waarin de leraar wijsbegeerte De Gryse geen lesopdracht had. Hoogstens kan Rodenbach over de schrandere De Gryse gehoord hebben langs Flamen en Verriest, die met De Gryse innig bevriend waren. Bovendien was Rodenbach al overleden toen de genoemde publicaties van De Gryse van de pers kwamen. Voor Rodenbach stond de sociale leer van de West-vlaamse christen-democraat niet beschikbaar.

44. In *De Standaard* van 11 juli 1980 schreef Jef Van Meensel tot besluit van een bijdrage: „Hij (Rodenbach) heeft voor Vlaanderen gestreden, vanuit een eng burgerlijk perspectief weliswaar (zijn kristen-democratisch leraar, de latere bisschopskandidaat De Grijse had geen invloed op hem en Verriest zou pas later met sympathie de kristen-democratie leren kennen) maar toch met de inzet van zijn beschikbare mogelijkheden.”

45. A. DEMEULEMEESTER, *De persoonlijkheid van Hendrik Delbar (1833-1894), superior aan het Klein Seminarie te Roeselare (1869-1884) II*, in *Rollariensia III*, 1971, blz. 19-20; J. VERHEECKE, E., *De Gryse. Kortrijks grote deken herdacht*, in *De Leiegouw*, jg. I, afl. 2, 1959, blz. 169.

46. A. DE MEULEMEESTER, *a.a.*, blz. 8-9.

47. S. H. SCHOLL, *De geschiedenis van de Arbeidersgeweging in West-Vlaanderen*, *a.w.*, blz. 114-115.

Toch heeft de „Wonderknapen” in het Klein Seminarie zijn eerste bewuste confrontatie, hoe paternalistisch deze ook mocht zijn, met de sociale problematiek ervaren. Met deze ervaring en met een waaier ideeën daaromtrent op zak kwam Albrecht Rodenbach in oktober 1876 studeren aan de Leuvense Alma Mater. Hij voleindigde er, al weze het met uitgesteld succes, de twee kandidaturen wijsbegeerte en letteren voorbereidend op de rechten. Professoren⁴⁸ als Constant Pieraerts (*Latijn en Godsdienst*), Louis-Charles De Monge (*Geschiedenis van de Franse letterkunde*), Pieter Willems (*Instellingen van de Romeinse Oudheid*), Charles Moeller (*Geschiedenis der Oudheid en van de Middeleeuwen*) en vooral Paul Alberdingk Thijm (*Geschiedenis van de Vlaamse Letterkunde*) hadden invloed op de weetgierige hoogstudent en de jonge, strijdlustige Flamingant.

De cursussen *logica, moraalfilosofie en psychologie* van Josef Jacops (1830-1906) en *Romeins recht* van Henri Staedtler (1835-1926) vormden zijn filosofische en juridische bagage.

Bij Edmond Poulet (1839-1882) studeerde hij in 1877-1878 *Politieke geschiedenis van België* en *Politieke geschiedenis van de moderne tijden*, waarin hoofdzakelijk op juridische basis de politieke regimes werden besproken en getoetst. Poulet was bovendien een sociaal bewust en geëngageerd man in het Vincentianen-midden; in zijn academische lessen benadrukte hij onverbloemd de sociale rechtvaardigheid en de christen-democratie⁴⁹.

Naast zijn vakstudie kon Rodenbach zijn leeshonger stillen in de rijke Universiteitsbibliotheek en in de boekenkast van *Met Tijd en Vlijt*. Van deze lectuur legde hij een merkwaardige lijst aan op de beginpagina's van zijn *Wahrheit und Dichtung aus meinen Leben*. In die 275 items droegen taalstudie en letterkunde het leeuwenaandeel weg; maar ook wijsbegeerte en geschiedenis kregen de aandacht.

Een kleine greep uit deze laatste mag hier volstaan:

Victor Hugo: *Théâtre, La Légende des Siècles, Notre Dame de Paris*.

Ernest Renan: *La Vie de Jesus, Les Apôtres*.

Alphonse Daudet: *Le nabab, Les Rois en exil*.

Emile Zola: *La Curée, L'Assommoir*.

Louis Veuillot: *L'honnête femme*.

Octave Feuillet: *Monsieur de Camors*.

Luís de Camoês: *Os Lusíadas* (vertaald door Noppendaël).

Mina Krüsemann: *Willen en handelen*.

48. Zie: M. DE BRUYNE-L. GEVERS, *a.w.*, blz. 103 en 148.

49. J. V. BRANTS, Poulet (*Edmond-Yves-Joseph-Marie*), in *Bibliographie Nationale*, T. XVIII, Brussel 1905, kol. 112-114.

In de dagboeknotities-zelf citeerde hij o.a.: Ernst Freiherr von Feuchtersleben: *Diathetik der Seele*; Richard Wagner: *Art et poétiques*; Lacordaire, *Conférence à Toulouse*; Joseph Joubert, Samuel Smiles, Pierre Proudhon en Ernest Hello (*L'homme*). Ook bij professor Paul Alberdingk Thijm en zijn oom Felix Rodenbach (1827-1914) te Brussel leende hij boeken⁵⁰. Met zijn halsvriend Pol de Mont wisselde hij in bruikleen tal van eigen boeken uit, waaronder Victor Hugo's *La Légende des Siècles*, en werken van de Musset, Montalambert, de Lamennais en Lacordaire. Van De Mont ontving Rodenbach ter lezing o.a. Proudhon's *De la Justice dans la révolution et dans l'Église*⁵¹. Van Richard Wagner las hij de theoretische geschriften⁵².

Met andere medestudenten zal Rodenbach over het sociale probleem gediscussieerd hebben. Onder hen vernoemen wij Frans Jerotka en Gustaaf Eeman, die in „Het Pennoen” een betekenisvolle bijdrage pleegde over: *De democratie in de Vlaamse Beweging*^{52bis}.

De uitgebreide en breedlopijge verscheidenheid van ideeën, de talrijke en invloedrijke contacten met leraars, medestudenten en vrienden die Rodenbach zowel te Roeselare als te Leuven verzamelde, hebben, gepaard aan zijn naar waarheid zoekende geest, een ingewikkeld zoniet verwarrend geestelijk stramien geweven waarop zijn confrontatie met de sociale problematiek zich ideologisch stoelde.

Stellig heeft ook dit facet van Rodenbachs geestelijke veelzijdigheid een evolutie ondergaan, van de geborgenheid thuis in het stadje Roeselare, over de verstandelijke en psychologische verrijking en frustraties in het Klein Seminarie, naar de vrijheid en de actie aan de Leuvense Universiteit.

Dit alles moet ons toelaten een analyse te maken van zijn sociale ideeën.

RODENBACHS SOCIALE IDEEËN

De *ideologische* opstelling, die Rodenbach onloochenbaar innam, wilde hij eerst en vooral niet van een gezond, onontwikkbaar pragmatisme losmaken. De bekende *Voorrede* tot zijn drama *Gudrun*, die hij in april 1879 neerschreef, ving derhalve met vol-

50. Zie: F. BAUR, *Albrecht Rodenbach's „Wahrheit und Dichtung aus meinem Leben”*, in *Albrecht Rodenbach herdacht 1856-1956, a.w.*, blz. 60-62.

51. P. DE MONT, *Eenigen. Letterkundige Opstellen*, Gent, 1914, blz. 103.

52. *Ibid.*, blz. 104.

52bis. OGIER DE DEEN, *De Democratie in de Vlaamse Beweging*, in *het Pennoen* II-3, Groot Verlof 1878-1879, blz. 71-75.

gende uitspraak aan: „Zekere staat van beschaving heeft onder andere dit in, dat het meestendeel der mensen zodanig gewoon worden in alle zaken een zeker oorgedacht als enig mogelijk criterium te beschouwen, dat zij *a priori* alles doemen waar hun criterium niet op en past. Het en komt hun nooit te binnen dat het toch misschien wel mogelijk ware, alsdat er een oorgedacht besta waar hetgene zij beoordelen heel en gans regelmatig uit volgt, en dat men eigenlijk dit oorgedacht diende te beoordelen, in stede van zijn gevolgen te doemen als gemiste toepassingen van een ander”. Rodenbach was dan ook fundamenteel bereid zijn „eigen gedacht” bij te schaven, te toetsen aan de ervaring, te wijzigen zodra dit nodig en noodzakelijk bleek. Duidelijk deed hij dit met zijn opvatting over de Vlaamse Beweging – die van een Westvlaams taal-provincialisme te Roeselare evolueerde naar een radikaal flamingantisme te Leuven; markant is bovendien de evolutie van zijn houding tegenover de Belgische staat⁵³.

Enkele sociale krachtlijnen van Rodenbachs ideeën⁵⁴ vragen even meer aandacht. In zijn werk treffen wij al tijdens zijn humaniorastudies in het Roeselaarse Klein Seminarie een *sociaal idealisme* aan conform aan de gedragslijn van zijn eigen familie (zijn vader Julius) en van de toenmalige christelijke doctrine. De evangelische naastenliefde moest het materieel tekort van de vrome, argeloze en deemoedige „kleine lieden” bijpassen. In het college was hij, zoals gezegd, in 1875-76 secretaris van het Sint-Vincentiusgenootschap, dat onder de begoede burger-studenten geld omhaalde om aan de arme kinderen uit de stad het onderricht in de zondagschool te bekostigen. In zijn verslag van 5 december 1875 notuleerde hij: „Tout en leur donnant une instruction aussi grande que le permettent le développement de leur intelligence et le peu de temps qu'il nous est possible de leur consacrer, on peut les maintenir et les raffermir dans le bon chemin, en leur ouvrant et en leur éclairant l'intelligence autant que possible, en développant en leur cœur la puissance latente du sentiment, en leur apprenant à fortifier la volonté, en leur donnant enfin quelque chose autant

53. L. WILS, *Rodenbachs plaats in de ontwikkeling van de Vlaamse gedachte*, in *Kultuurleven*, jg. XXVII, maart-april 1960, blz. 181-197.

54. Over Rodenbachs ideologie is zeer weinig gepubliceerd (behoudens dan over zijn flamingantisme). Zijn *Wahrheit und Dichtung* laat echter toe zijn intellectuele bagage af te wegen, daar hij er zijn leeswereld (hoofdzakelijk literair) noteerde. Namen als Georges Sand, Alphonse Daudet, Emile Zola, Octave Feuillet, Louis Veuillot, Lacordaire, Proudhon, Joubert staan er naast Thomas van Aquino, Victor Hugo, Ernest Freiherr von Feuchtersleben, Samuel Smiles, von Rücklingen.

Zie F. BAUR, *Albrecht Rodenbach herdacht*, - uitg. Kon. Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, Gent, 1956, blz. 60-62, onsystematische lijst van de 275 titels van boeken door Rodenbach zelf in zijn *Wahrheit und Dichtung* genoteerd, waarbij duidelijk de leesnotities in de tekst van Rodenbachs egodocument niet zijn vermeld.

qu'il nous est possible de leur donner, de cette éducation que nous avons le bonheur de recevoir complète". Daartoe moest het uitlenen van boeken uit de bibliotheek en het schenken bij prijsuitdelingen, vormend bijdragen, niet alleen voor de kinderen maar ook voor hun familie: „Lorsque, pendant les soirées d'hiver, l'enfant lit à haute voix pour amuser et instruire ses parents et ses frères et sœurs." Pertinent merkte Rodenbach daarbij op dat Vlaamse boeken in deze bibliotheek ontbraken, vooral dan geschiedkundige werken. Deze laatste zijn immers van grote betekenis. „Nous le constatons pendant les vacances ce qui est le plus propre à émouvoir les âmes parmi le peuple, ce sont les récits des temps passés. Celà les grandit, c'est là une jouissance et une instruction qu'il importe de leur donner, surtout lorsque l'histoire des ancêtres présente comme c'est pour nous le cas, le tableau d'un peuple grand et catholique" ⁵⁵.

Naast het intellectueel-opvoedend voedsel wilde Rodenbach dan toch ook eigen bewustmaking, door historische literatuur, helpen verspreiden ⁵⁶. Zoals Gezelle ⁵⁷ en na hem Verriest ⁵⁸ prees ook Rodenbach de werkzaamheid, de taaie werkkraft en het doorzettingsvermogen vooral bij de wroetende landbouwers (de *landslieden*), de maatschappelijke klasse waarin het katholiek paternalisme het ideale voorbeeld van de deugdzame, vrome, christelijke en Vlaamse mensen zag.

Zo schreef hij al in een schoolwerk voor 't college onder de titel *Het Leven uit de Dood*: „'t Is de ure dat de landsman zijn werk staakt, en verzuchtende van genoeg en tevredenheid rondom hem het bebouwde land aanschouwt, terwijl hij met de mauwe zijn eerlijk zweet afveegt, en horkt naar 't zilveren kloksken wiens geschel de wind hem brengt van uit de verte." ⁵⁹

Thema dat hij in 1878 herhaalde in het gedicht *Avond*:

*Ik vluchte geern de stede bij het duisteren van den dag
 ..... Nu rusten ook des landsman moede leden.
 Daar staat de brave boer en leunt op zijnen warmen ploeg,
 en vaagt zijn eerlijk wezen af, en: „tot morgen ochten vroeg"
 is zijn gedacht, daar bij een stond zijne ogen en gepeizen
 alover 't veld dat daar zo schoon geploegd ligt beën laat reizen.*

55. F. RODENBACH, *Albrecht Rodenbach en de Blauwvoeterij*, dl. I, Amsterdam 1909, blz. 124-125; *ibid.*, blz. 172, zelfde idee over lektuurverspreiding.

56. Het is bekend dat het socialisme in Vlaanderen eveneens het belang van vormende literatuur-verspreiding affirmeerde.

57. K. DE BUSSCHERE, *Gezelles sociale visie en zijn dichtkunst*, in *Gezelle-kroniek*, nr. 1, 1963, blz. 43-47; J. GEENS, *Omtrent een maatschappijvisie in Guido Gezelles weekblad 't Jaer 30 (1864-1865)*, in *Biekorf*, jg. 80, 1980, blz. 227-253.

58. O.a.: H. VERRIEST, *Regenboog uit andere kleuren*, Roeselare, 1904⁴.

59. A. RODENBACH, *Het Leven uit de Dood*, in *De Vlaamsche Vlagge*, jg. VII, 1881, afl. 2, blz. 72.

*En dan bezieet hij nevens hem de kinders hand in hand
die spelend achter vader zijn gekomen op het land
waar hij bun brood wint, en geen stonde en pozen noch en zwijgen.
En hij en spreekt geen enkel woord, maar grimlacht in zijn eigen.
Waarom ? De brave man en zoû 't niet weten zo gij 't vroegt ;*

.....
*Te midden zijner kinderen, gerust en kalm, daar gaat
de landsman met gebogen hoofd, vermoeid maar 't herte in vrede.*

.....
*En eenvoud scheidt den bonten groep tot ideale beeld
en besluit, zoniet afgunstig dan toch heimwee vol
O rust en vrede, zaligheid mij vreemd en onbekend*⁶⁰

Voor de Vlaamse studentenactie zag hij ook heil in het optreden in dit landelijk milieu. „Het verlof brengt u, studenten, ook bij de mannen van te lande. Op dezen werke ook uw heusch en fatsoenlijk Vlaamsch zijn. De mannen en jongens van te lande zijn nog meest van al vatbaar voor de pracht en de stille gemakkelijke grootscheit van het oorbeeld des Vlaamschen jongelings”⁶¹.

Hij prijst de werkzaamheid van de wroetende landbouwers maar ook van de neringdoeners ; in zijn romantische verbeelding ziet hij de stedelijke gilden en ambachten opnieuw herleven :

*O dan was 't schoon. Daar stond in volle pracht
het Vlaams Gemenebest, dat eigen vrij Gedacht,
die kunst, die Nijverheid, die Oost en West verheugden*

schreef hij in 1877 in zijn gedicht *Ter Venster*, waar hij een „gilde met vane en slaande trom” zag voorbijtrekken, maar waarvan hij vooral het onvolkse aspect opmerkte : „Mijne oog viel op de vaan, en 't opschrift was in 't frans.”

Tegenover de Romeinse staatsburgers stelde hij in zijn drama *Gudrun* de vrije Wikings en Moeringen. De poorters, alias de vrije kooplieden, handelaars en neringdoeners, uit onze Vlaamse Middeleeuwse stadsstaten, kregen in menige gedichten een instemmende, zoniet lovende bewonderende groet : o.a. in de gedichten *Fierheid* (1876) en *De Coninck Verlost* (1877).

In zijn egodocument *Wahrheit und Dichtung* schreef hij onafhankelijk enkele betekenisvolle notities neer. Daarin beklemtoonde hij de voorvaderlijke zeden, en vooral de vlijt en werkzaamheid. „Die zijn geluk niet wint is zijn geluk niet weerd”, „'t Gejaagd en koorsig werk staat 's nuchtend aan mijn sponde,

60. F. BAUR, *Albrecht Rodenbach, Verzamelde Werken*, deel II : *Al de Gedichten*, Tielt, 1956, blz. 69-71.

61. F. RODENBACH, *a.w.*, deel II, blz. 185-186.

en voert mij mede tot de nachtelijke stonde", en onder nr. 634 stipte hij aan: „doodende ledigheid”⁶².

Doch ook de *arbeider, de werkman*, stond in Rodenbachs belangstelling. En hier speelde dan, eerder dan een Vlaams element, dan toch reeds een sociaal element mee. Samuel Smiles⁶³, de Schotse auteur van verschillende werken waarin het evangelie van de arbeid gesteund op individuele werkzaamheid en vrije handel werd gepredikt, heeft stellig Rodenbachs sociaal idealisme gevoed. Uit Smiles noteerde hij „De arbeid maakt gelukkig en tevreden; het stipt volbrengen van den plicht is alleen in staat rein genoeg te verschaffen; al wie wil kan vooruit; arbeidzaamheid en eerlijkheid maken een volk groot, luiheid en zedeloosheid leiden het tot zijn ondergang”⁶⁴.

In deze idealistische visie moet ook het gedicht *Aan F.J.* van juli 1877 gesitueerd worden. Het was opgedragen aan Frans Jerotka, de timmerman-dichter die ook te Leuven kwam studeren, er lid was van „Met Tijd en Vlijt” en volkse hekelende gedichten schreef⁶⁵.

*Mijn groot den werkman die, met hoger gaaf begaafd,
met billike edelheid „den kiel der vrijheid” draagt,
en in het hert den zang der aable dichterminnen;
te midden 't werken en het daagelijks nooddrift-winnen,
uit eigen leven en wat rond hem gaat en staat,
lijk vlammen uit den kei, de blijde sperke slaat
der poëzie;
en bij het rusten van den avond,*

62. *W. u. D.*, nr. 376, 23 en 634.

63. Samuel SMILES (Haddington, 1813 - Kensington, 1904) schreef o.a. *Self-Help* (1859), *Character* (1871), *Thrift* (1875) en *Duty* (1880) en een belangrijke studie over de economische geschiedenis: *Lives of Engineers* (3 dl. 1861-1862, later in een 5-delige uitgave verschenen). Hij studeerde geneeskunde, maar stapte in 1838 over naar de journalistiek om in 1845 ambtenaar te worden bij de spoorweg-administratie. Hij was een ijverig advocaat (gaf talloze lezingen) van de Victoriaanse basiswaarden: self-reliance, arbeid en werkzaamheid, individueel ondernemen en vrijhandel. Zijn bestseller *Self-Help* telde tot 1900 een oplage van 250.000 exemplaren. Albrecht Rodenbach heeft Smiles boek *Character* gelezen in een Nederlandse vertaling uitgegeven door het „Willemsfonds” nr. 86.

64. *W. u. D.*, nr. 485.

65. Frans JEROTKA, geboren te Antwerpen op 9 oktober 1855, zoon van Frans-Jozef, schrijnwerker afkomstig uit Roermond, en van Barbara Damas. Als timmerman nam hij de redactie waar van het hekelend vlaamsgezind blad *Lange Wapper*. Hij schreef enkele literaire werkjes, o.a. *Eerste Slappen* (gedichten), *Peper en Zout*. Na het slagen in een examen bekwam hij de toelating om aan de Leuvense universiteit te studeren, waar hij in 1878-1879 lid was van „Met Tijd en Vlijt”. Hij overleed te Antwerpen op 26 april 1879.

Zie M. DE BRUYNE - L. GEVERS, a.w., blz. 137; Stadsarchief Antwerpen, *Registers van de Burgerlijke Stand, Geboorten* 1855, akte 2486; *Overlijdens* 1879, akte 1516. In zijn *Het Nieuw Pennoen*, januari, 1880, blz. 7 meldde Rodenbach Jerotka's overlijden.

*in hoger bezigheid, zijn eedle ziele lavend,
in 't dichten vreugde schept, en 't vlaams en rooms gemoed
door scherpegebekte „iamben” luimig klinken doet.*⁶⁶

Voorwaar een vroege aandacht voor arbeiderspoëzie !

In deze gedachtengang bleef Rodenbach echter niet stil staan : individuele werkzaamheid, arbeid en karaktervastheid kon dan toch de sociale klasse-gebondenheid doorbreken : „Men is iets geschapen en gewoonlik wordt men het.

Zoo ben ik veel min verwonderd eenen zwijnendrijver een grote Paus te zien worden dan een koningszoon met lakeiziel op den troon te zien blijven. Een aardig ding is dat alle *natuurlijke* beschouwing der zaken ons steeds van koningdom en *voorgeregelde* overheid wars maakt”⁶⁷. Zo besloot hij ook in 1878 in *Het lied der Knapenschap*, derde strofe :

*In onze breinen gonst,
in onze herten bonst
de Kunde en Konst :
eens zijn wij 't vrij Gedacht.
Vooruitgang, Scheppingskracht,
des Lands Verweer en Pracht
en Orde wacht.*⁶⁸

Sommige aantekeningen laten toe ook bij Rodenbach enige schimpscheuten tegen het bourgeois-karakter van de *burgerij* op te vangen. Deed de klassen-tegenstelling, die hij waarnam, hem volgende lijnen van een lied schrijven ?

*De werker strijdt voor 't vaderland
en Don Quichotte die steekt van kant
bij naar 't zuiden, oost of west
wijl 't werkvolk geeft zijn bloed ten beste
Ja verre van ons dierbaar strand
leest hij het nieuwsblad van ons land
mijnbeer komt stillekens afgestooten
als men de vrede heeft gesloten
en zegepralend roept men dan :
ontdek u voor den ambachtsman !
ontdek u voor den ambachtsman.*⁶⁹

66. F. BAUR, *a.w.*, deel II, blz. 219.

67. *W.u. D.*, nr. 2263.

68. F. BAUR, *a.w.*, deel II, blz. 156.

69. *W. u. D.*, nr. 170 ; zie ook M. DE BRUYNE : *Albrecht Rodenbach nu... 1880-1980*, in *Eertijds*, jg. 11, nr. 2, december 1979, blz. 47-48 ; hij noteerde bij dit lied : „luimig lied, woorden van Karel Christens, muziek van A.C.”.

Wie legde hij de volgende woorden in de mond :

*Het herte vol en immer, immer eenzaam
te midden van het Krieland volk alleen.*

*Nu, liever steeds alleen, dan met dat volk geplaagd
dat hier een leermachien, en eenen steen hier draagt*⁷⁰.

waarna onmiddellijk ook geschreven staat : „En gij daar edel kind, wat is er gemeens tusschen u en die maten ? Kunt gij drinken lijk zij ? Verstaat gij hunne klaps. Verstaan zij u, of zwijgt gij misschien en verandert gij van nature in hun bijzijn, of en wilt gij niet dat zij, onedele, met datgene spotten, rijke gave, die de heer u ruimschoots in het herte lei ?”⁷¹ Was hier de *adel* bedoeld, waarvan hij volgende typering gaf : „Kasteelleven. Edeldom. – Le „gentillâtre – imbécile” enz.”^{71bis}.

Over deze sociale klassen-stratificatie die hij vaststelde beweerde hij, in een artikel verschenen in „Het Pennoen” van december 1877, waar hij over *Beleefdheid en Fatsoenlijkheid* handelt : „Een deel van ons volk is dood : hetgene men in bepaalderen zin het *volk noemt*, beschaafd en wordt beleefd door den omgang der hogere klassen. Welnu die omgang is in het Vlaamsche land onderbroken geweest : sedert lang bestaat er eene scheidspaal tusschen hogere en mindere klassen, om reden der verschillende tale ! reeds lange is het dat al wat fatsoenlijk is fransch spreekt. – Vraagt het liever aan Lord Van de Wijer⁷², wien men een standbeeld opricht om met ons te greten. – Van daar die scheiding ; en van daar het gevolg, dat ons volk allengskens van langs om meer – laat ons het woord zeggen – onbeschaafd, onbeschoft is geworden.

70. *W. u. D.*, nr. 372.

71. *Ibid.*, nr. 373.

71bis. *Ibid.*, nr. 1215.

72. Rodenbach zinspeelde hier op Jean Sylvain Van de Weyer (1802-1874), leider van de revolutie in 1830, minister van buitenlandse zaken (1851), eerste minister en minister van binnenlandse zaken (1846-1847) en gezant te Londen (1851-1867), waar hij overleed. Van de Weyer voerde een welwillende politiek voor de Vlaamse literatuur, die hij een levensbeginsel van de Belgische nationaliteit noemde, om een tegenkracht te bewerken tegen Frankrijks druk op de jonge Belgische staat. Jan Frans Willems betwistte van de Weyers taalpolitieke theorie.

Zie : M. D'HOKER, *bijdrage in Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 2, 1975, blz. 2062 ; H. ELIAS, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, dl. 1, *De grondslagen van de nieuwe tijd*, Antwerpen 1963, blz. 325-326. Het bronzen standbeeld van Sylvain Van de Weyer, geboetseerd door de Brusselse beeldhouwer Charles Geefs (1808-1885) werd in bijzijn van Leopold II en na een campagne van schimpbrieven, plechtig ingehuldigd op 1 oktober 1876 op het plein voor het Leuvense station. Een cantate met tekst van J. Abbrassart en op muziek van Emiel Mathieu, luisterde het betwiste feest op. In 1922 moest het standbeeld plaats maken voor het gedenkteken der Leuvense Martelaren en kwam op de Volksplaats, nu het Mgr. Ladeuzeplein, voor de Universiteitsbibliotheek terecht. (Stadsarchief Leuven, Dossier standbeeld Van de Weyer.)

O en gelooft toch niet dat ik het volk misprijze. In der waarheid neen, en juist het deel van het volk dat, in dien zin, meest vervallen is, staat bij mij hoogst van al, wanneer ik de klassen naar het bewaren van het eigenlijk vlaamsch *wezen* schikke, te weten de *boeren*. Ja de boeren, wiens name een schimpwoord geworden is in den mond onzer verfranste liberale aristocratie ! En ik zegge : „Gij bijzonderlijk en moogt den boeren hetgene gij hunne onbeschofftheid noemt niet verwijten, verfranschte nieting ; want gij zijt er de bijzondere schuld van, met u, eerst door de tale, dan allicht nog daarbij door een valsch gedacht over het onderscheid der klassen, van den volke af te zonderen”^{72bis}.

Even verder wijst hij er dan ook op dat „Van Coppenolle en de andere vlaamsche burgers” die als gezanten te Parijs kwamen, dan toch „geen zulke lomperiks waren, en het en stak geenszins af waneer zij, ten hove komende, zij, burgers, met de hovelingen vermengelden, zoodanig was dat volk heusch en hoofdsch en fier”⁷³. Het Vlaams probleem = een sociaal probleem : hoewel hier duidelijk de arbeider, het fabrieksproletariaat in deze gedachten-gang ontbreken. Misschien moeten wij hier dan ook Rodenbachs afkeer voor de massa duiden. In zijn spreekbeurt *Van den Studentenbond en van het Vlaamsch in de Studentenwereld* zegde hij : „De staat is *vijand* van het vlaamsch. Het Volk, als massa, is onverschillig”⁷⁴, en in *Gudrun*, derde bedrijf, laat hij Geiserik tot Allectus zeggen : „De geestdrift ? Benden-geestdrift ? Stroovuur, rook, draait met de wind”⁷⁵.

De derde krachtlijn, naast het sociaal idealisme en zijn kijk op de sociale klassen, was Rodenbachs uitgesproken keuze voor de *vrijheid*. In zijn reeds genoemde *Voorrede* op *Gudrun* bevestigde hij terloops, bij de bespreking van het taalfenomeen en de wan-toestand terzake in Vlaanderen : „Welnu, voor wat zijne sprake betreft gelijk voor het overige zijner werkzaamheid, moet, naar

72bis. *Het Pennoen*, jg. 1, december 1877, blz. 24-25 en F. RODENBACH, *a.w.*, dl. 2, 156-157.

73. Rodenbach refereert hierbij naar de roman van Victor Hugo : *Notre Dame de Paris*, waarin die Vlaamse burgers als onbeschoften staan afgeschilderd.

74. F. RODENBACH, *a.w.*, dl. II, p. 193.

75. F. BAUR, *Albrecht Rodenbach Verzamelde Werken*, dl. 3, blz. 158. Mogen wij in dit verband ook wijzen op Rodenbachs afkeer van de partijpolitiek (van liberalen en katholieken) ? „En de schuld daarvan al is die duivelse politiek : een barbier hier in België doet meer in de politieke dan een volksvertegenwoordiger elders. Men kan hier geenen boterham eten zonder politieke erbij. De politikrazernij houdt ook de Hollanders van ons af. Bv. in de taalcongressen misvalt het elken keer de Hollanders dat de heeren van Zuid-Nederland daar, in plaats van de te verhandelen zaken te verhandelen, uitvallen komen doen op politiek gebied, namelijk in godsdienstzaken. Men laat ze klappen en men steekt de schouders op en zegt tegen elkander : „Schrikbelgen.” Weliswaar zijn het doorgaans onze meeste nuliteiten die daar naartoe trekken” ; *W. u. D.*, nr. 944.

recht en rede, de mens een rechtmatige vrijheid eisen". In veel van zijn gedichten komt de allusie op de vrijheid voor.

Het vrijheidsideaal lag hem dan ook nauw aan het hart. Uit zijn *Wahrheit und Dichtung* citeren wij dienaangaande een notitie, bestemd voor een toneelontwerp: „Markt. Vreemdeling en poorter twisten over vrijheid. Komt een roeper en roept een verdict af. Ziet gij wel poorter? – Wat nu? ha ha ha! – Wij zijn overeengekomen: niemand en zal daar achter kijken, ten anderen de grave zelf zal binnenkort blijde zijn het in te trekken: hij en krijgt geen geld meer tot dan toe”⁷⁶. Een vrij, zo men wil, paternalistische zoniet reactionaire voorstelling.

In zijn meer dan bekend gedicht *Psalm*, tweede versie van 1879, schreef Rodenbach in de tweede strofe:

*God, onze Heer, Gij loecht weleer op Vlaandren;
Toen was het machtig, schoon en fier;
Kluisters en juk, het sloeg ze ruw aan spaandren
„Vrijheid en Nering” klonk het hier.*

De vrijheidsgedachte leek bij hem wel een atavistische erfenis die hij van zijn stamtrotse familie had meegekregen, vooral in herinnering aan zijn drie grootooms Constantijn, Alexander en Pedro Rodenbach die in 1830 de „revolutionaire boom der Vrijheid” hadden helpen planten. Merkwaardig is dan ook de innerlijke psychologische spanning die bij Rodenbach dienaangaande ontstond tussen enerzijds dit vrijheidsideaal én het vooral tijdens zijn opleiding te Roeselare aangescherpt ultramontaans katholicisme, ambivalente spanning die daarenboven nog door zijn zoeken naar de waarheid en de daaraan gebonden twijfel werd geaccentueerd. In zijn belangrijke brief aan Max Roose van 25 oktober 1878, brief waarin wij toch ook de *captatio benevolentiae* van de bestemming zeker moeten aanvaarden, schreef hij: „Ik ben dus katholiek zegde ik, het is te zeggen: ik voele mij liberaal geboren, ik voele mijn gedacht overstroomd van liberalisme. Mijne volkomen vrijheid achte ik mijn eerste goed, en ik ben wel besloten mij nooit aan het is gelijk welke partij te *verslaven*, evenmin aan eenen „Cercle catholique” als aan eene „Loge”. Voeg daarbij – hetgeene ik beurtelings als eene gave en als eene straffe aanzie, en nog al genegen ben als zijnde beide dingen terzelvertijd te beschouwen – voeg daarbij, zegge ik, de hardnekkigste stille begeestering voor de weinige zekerheden die wij hier end daar al tastende rondom ons kunnen grijpen en vasthouden. Alzoo besta ik. Dat al en ziet er niet zeer katholiek uit, nietwaar, Mijnheer? En toch spijt alles

76. *W. u. D.*, nr. 630.

ben ik katholiek in het herte, en hebbe, God zij gedankt, nog wat geloove. En ik mag blijde zijn in der waarheid; want hadde ik dat geluk niet, het beste nog dat ik mij zoude kunnen wenschen ware van in sommige zaken al te strenge logiek te vermijden. Ik ben katholiek dus, en brengen mij de zaken die eens menschen leven richten en wijzigen den eenen of den anderen keer later op het politiek terrein, wij zullen er naar alle waarschijnlijkheid, al verschillende kant staan" ⁷⁷.

In de *historische diagnose* die Rodenbach van zijn tijd opstelde, kunnen wij een vierde krachtlijn van zijn ideeënpakket onderkennen. In zijn langademig, filosoferend gedicht *Geschiedenisse* uit 1878 riep de jonge intellectueel bewonderend uit:

*O eeuw, gij Negentiende, spijs uw zonden, gij zijt groot!
U sert berouw, gij zoekt, gij streeft, u woude ik niet verminderen
De kim bevoedend streve ik mede ik ook, een uwer kindren,
die gij naar uw gedaante en met de ziel naar de uwe schiept.
Helaas! Het spreiden nevelen waar der toekomst kimme diept ...*

wat dan toch duidelijk zijn klare kijk – en ook zijn persoonlijke stellingname – affirmeert.

De 19e eeuw, met haar industriële revolutie, het kolonialisme, het economisch kapitalisme, leek (en bleef voor hem) groot; toch onderkende hij ondubbelzinnig de fundamentele fouten (zonden) ervan. In hetzelfde gedicht wees hij dan ook:

*Hij die als zijn roep aanziet de tijden voor te lopen
en waant daar hoeft voorzegging toe, die poogt ons te doen
kopen, en wijst ter twintigste eeuw, en zingt triomf.
Helaas! Profeet, en paai ons met geen dromen en voorzeg
betgeen gij weet.
Geleefd met blote zekerheid! En, moeten wij ja sneven,
wij banen wegen en wij zijn op gang, wij streven, streven!* ⁷⁸

Tegen de publicatie van dit gedicht, in de uitgave van Rodenbachs eerste gedichtenbundel in december 1878, bracht de drukker-uitgever Julius De Meester uit Roeselare (hij stond „in de handel” met het Klein Seminarie) zozeggd-theologische objecties uit ⁷⁹.

Schematiserend omschreef Rodenbach de „Hedendaagsche tijden: hoog en laag – het goede en het kwade – Vinc(entius) a Paulo × socialisme. Exploitatie van het straatjesvolk der sponta-

77. R. F. LISSENS, *Brieven van Albrecht Rodenbach*, Antwerpen 1942, blz. 200-201.

78. A. RODENBACH, *Eerste Gedichten*, Roeselare 1878, blz. 94.

79. M. DE BRUYNE, *Rodenbachs literaire eersteling*, in A. RODENBACH, *Eerste Gedichten*, reprint 1980 te Roeselare, nawoord blz. VIII.

néités foudroyantes”, waarboven hij als titel „Humana Comoedia” schreef⁸⁰.

Van de Belgische toestand schetste hij volgend beeld : „La Belgique est toute pleine de fausses positions : clergé, flamingants, hommes officielles, catholiques, libéraux, ministres, roi, la Belgique elle-m(ême). C'est il me semble un pays moralement en décadence malgré les mensonges officiels et malgré la Brabançonne. L'art et la science y sont frappés de paralysies : car le peuple a perdu sa vie nationale, ou plutôt la nationalité Belge n'existe pas sinon sur le papier. La Belgique toute entière est un mensonge courant, une convention des puissances. La Belgique est un enjeu d'assez bonne apparence attendant la main du joueur heureux parmi cette foule de joueurs de l'Europe, que la chance et le hasard servira ou bien qui domptera le hasard par une habile tricherie. La nationalité flamande n'est pas morte. Chose étonnante et qui prouve la puissante vitalité de ce peuple flamand qu'on a tant méprisé et cependant elle ne vit pas non plus. Nous sommes moralement subjugués par la France qui a ici deux points d'appui formidables : les Wallons semi-français, l'intérêt et l'habitude de l'Etat lui-même, sans compter une prescription plusieurs fois séculaire en faveur et de la prédominance de sa langue et de sa civilisation. Or la France est un pays gangrené. Sa gangrène elle le communique sans cesse à la Belgique sa victime. Et la décadence s'infiltré journellement chez nous et pénètre dans nos mœurs même par les canaux que nous croyons sains et salutaires. Bruxelles est un ulcère vivant au cœur de la Belgique. Anvers en devient une, Gand et Liège aussi. Le mouvement flamand gueux nous corrompt et le mouvement flamand catholique est une comédie. La libre-pensée ou plutôt l'activité des loges nous même, au fond, a une civilisation dont les types viennent de passer au Cours d'Assises. 't Kint et Zola. Peu à peu nous approchons de l'état de la France ou l'on fait de la politique, de l'administration et de la bonne vie pour tuer le temps aussi agréablement que possible, n'obéissant comme toute qu'à une seule loi : jouir. V(oir) Camors p(ar) Feuillet. Entretemps, le parti catholique à son tour nous fait du mal du moins là où le vieil esprit catholique s'étant conservé, le prêtre règne en souverain absolu, et profète, abuse de son pouvoir, pour ainsi asservir une certaine partie de la population des villes et la population toute entière de nos campagnes. L'éducation entretemps marche tout aussi bien. L'enseignement officiel et athée crée des débauchés et l'enseignement catholique de pieux idiots, prêts à plus d'une sottise, incapables de déterminations sérieuses, réfléchies et pratiques, et somme toute le mieux du mon-

80. *W. u. D.*, nr. 2301.

de préparés et disposés à devenir les Hilotes du libéralisme triomphant. En avant"⁸¹.

Deze politieke doorlichting van de Vlaamse onderdrukking en deze pessimistische analyse van de politieke moraal, hoe primordiaal Rodenbach ze ook stelde, belette hem niet oog te hebben voor het *moderne socialisme* der 19de eeuw. Dit is dan wel een vijfde factor in verband met zijn sociale ideeën.

Waar hij in zijn gedicht *Geschiedenisse* de „valsche profeten" afwijst, toch schreef hij in zijn dagboek belangrijke aantekeningen neer over het socialisme. Afkomst en opvoeding aan het Klein Seminarie te Roeselare, zijn studies aan de Leuvense katholieke Alma Mater, bepaalden stellig zijn fundamentele afwijzing van het (materialistisch) socialisme.

Zo schreef hij in zijn *Wahrheit und Dichtung*: „De socialist die rijken zijn goed wilt stelen doet kwalijk, maar de rijke die de armen zijnen duit overjunt, ook. De opstandeling tegen wettige

81. *W. u. D.*, nr. 956 en 957.

– Hier verwijst Rodenbach naar Eugène Joseph 't Kint de Roodebeke, zoon van Emmanuel-Joseph (Brussel, 1795-1848) en van Jeanne-Catharine 't Kindt de Roodebeke, geboren te Brussel op 19 maart 1839. Zie: *Annuaire de la Noblesse de Belgique*, 1855, blz. 163-164. Eugène 't Kint was bureau-chef van de *Banque de Belgique*. Op 7 maart 1876 vluchtte hij met zijn maîtresse Lolo, alias Marie Collard, uit Brussel weg. Beschuldigd van 159 diefstallen, schriftvervalsing en misbruik van vertrouwen werd hij aangehouden te Queenstown (Eng.). Samen met ex-senator Frédéric Fortamps (Brussel, 1811-) ex-gouverneur van de *Banque de Belgique* en met een tevergeefs te Marseille opgespoorde generaal Berten, kwam de zaak (250 blz. akte van beschuldiging en 595 vragen voor de jury) voor het hof van Assisen van Brabant op 4 november 1878.

Op 3 december 1878 velde de rechtbank een arrest: 't Kint kreeg 15 jaar opsluiting en 500 fr. boete; Fortamps 1 jaar gevangenisstraf en 10.000 fr. boete. Het proces van 23 miljoen fr. verduistering haalde de koppen van de pers. (Wij danken Ludo Poplemont die voor ons de Antwerpse bladen *L'Escaut* en *Le Précurseur* doorlas).

Ook het Roeselaarse weekblad *De Mandelgalm* rapporteerde de „affaire 't Kint"; o.a. jg. 2, nr. 30, 29 maart 1879, blz. 3-b en nr. 32, 12 april 1879, blz. 3-b.

In juni 1879 werd 't Kint van Brussel naar de gevangenis te Leuven overgebracht. „Men laat hem dossiers kopieëren voor de advocaten der stad en schrijfboeken voor de studenten der Universiteiten"; *De Mandelgalm*, jg. 2, nr. 41, 14 juni 1879, blz. 3-b.

– Tegen Emile Zola (Parijs, 1840-1902) auteur van het boek *La Confession de Claude* in 1865 verschenen, hadden de machthebbers van de Tweede Republiek er al overgedacht vervolgingen in te spannen; A. LANOUX, *Leven in verontwaardiging*, in Zola, *Genie en Wereld*, Hasselt 1973, blz. 14. Met zijn naturalistische romans uit de twintigdelige reeks *Les Rougon-Macquart*, *Histoire naturelle et sociale d'une famille sous le Second Empire*, waarvan het eerste deel *La Fortune des Rougon* in 1871 was verschenen, trok Zola meermaals de aandacht van politie en gerecht op zich. Op Rodenbachs boekenplank stonden *La Curée* (1872) en *L'Assommoir* (1877). Voor deze beide romans had Zola al de politie op de hielen. Zie: H. GUILLEMIN, *Préface* op *La Curée*, dl. 2 in de uitgave „Rencontre", van de twintigdelige *Rougon*-reeks, Genève, z.j., blz. 25-26 (op tussenkomst van de procureur zag Zola af van de verdere publicatie van *La Curée* in feuilletonvorm in het dagblad *La Cloche*); H. GUILLEMIN, *Préface* op *L'Assommoir*, dl. 7 van dezelfde uitgave „Rencontre", Genève, z.j., blz. 29-30 (Zola werd van plagiaat beschuldigd).

overheid doet kwalijk, maar de overheid die den onderhoorigen zijn (minder) nauwer trekkend recht (bv. zijne vrijheid van gedacht, enz.) overjunt, ook; gij moogt zooveel gebieden, mij doen dansen waar gij wilt, en ik, weiger ik u te gehoorzamen, doe kwalijk; ik en hebbe maar een wenigken vrijheid, mijn vrij gedacht over dit en dat: overjunt gij dat recht, breekt gij mijn recht, gij doet insgelijk kwalijk. L'Autorité vient de Dieu, mais sacrebleu l'infériorité aussi"⁸². Ter verduidelijking van deze stelling schreef hij hier onmiddellijk bij: „Schendt een recht om een goed doel te bereiken, gij zult er misschien onmiddellijk goed uit trekken, jamaar gij hebt eene wet overtreden, een wet geloochend, eene grondwet der orde doen wankelen, wacht u voor later"⁸³.

Deze juridische argumentatie nam Rodenbach ongetwijfeld van zijn Leuvense leraars over, waarvoor wij hier naar de rechtsfilosoof Edouard Descamps (1847-1933) verwijzen. In het eerste jaar doctoraat voor de rechten (1878-1879) volgde Rodenbach de lessen van Descamps over *Inleiding tot het burgerlijk recht*, *Encyclopedie van het recht* en *Rechtsfilosofie*⁸⁴.

Ongetwijfeld las Rodenbach ook tijdschriften en snuffelde hij wel meer in de eigentijdse pers. Hier willen wij even stilstaan bij het te Roeselare tussen 1877 en 1887 verschijnende weekblad *De Mandelgalm. Staat- en Huishoudkundig Nieuwsblad voor wel-denkende Burgers*, uitgegeven door de bizarre self-made auteur en denker Fideel Vion⁸⁵.

Hoewel onpartijdig, steunde Vions weekblad de katholieke ideeën; hij verdedigde de taalwet op het bestuur van 1878; hij schreef alle sociale ellende toe aan de gelaïciseerde maatschappij, waarvoor én het liberalisme én het daaruit gegroeide socialisme schuldig waren. Op 22 juni 1878 schreef Vion: „Het liberalism... is de boom waarop onvermijdelijk het socialisme groeit". Albrecht Rodenbach las Vions veelschrijverij in *De Mandelgalm*, waarin beiden in september 1878 - augustus 1879 zelfs een pennetwist voerden over „taalparticularisterij"⁸⁶. Het ligt dus voor de hand dat

82. *W. u. D.*, nr. 431; daarbij staat geschreven *G. D.*

83. *W. u. D.*, nr. 432.

84. M. DE BRUYNE - L. GEVERS, *a.w.*, blz. 203. In 1892 werd Descamps senator, verwierf faam op het vlak van het grondwettelijk recht en de studie van de missionering, en ontwikkelde een politieke actie voor de vrede en het internationaal recht o.a. in verband met de Belgische neutraliteit; zie: Ch. DE VISSCHER, *Annuaire de l'Université de Louvain*, 1935, blz. I-XII.

85. Over Fideel Vion, zie: E. VOORDECKERS, *bijdrage in Nationaal Biografisch Woordenboek*, III, 1966, k. 915-917; J. M. LERMYTE, *Tien jaar Belgische politiek beoordeeld door „De Mandelgalm“ van Fideel Vion. 1877-1887*, in *Rollariensia VII*, 1975, blz. 95-142.

86. J. HUYGHEAERT, *Albrecht Rodenbach en Fideel Vion over „Taalparticularisterij“ 1878-1879*, in *Rollariensia IV*, 1972, blz. 5-57.

Rodenbach in Vions weekblad geconfronteerd werd met de sociale problematiek maar dan in de analyse die Vion ervan maakte en die bij Vion ook evolueerde (o.a. vóór en na de onlusten van 1886). Vion waarschuwde ervoor dat de bestaande maatschappelijke verhoudingen geen stand zullen houden; voor hem stelde het arbeidersvraagstuk zich onvermijdelijk: stakingen, ja zelfs burgeroorlog, zijn onafwendbaar zo geen maatregelen worden genomen; de oorzaak van de revolutiegeest bij de arbeiders en het egoïsme bij de patroons is het verdwijnen, zoniet het verbannen van de godsdienst. In het nummer van 27 september 1879 kon Rodenbach in *De Mandelgalm* een redactionele bijdrage lezen „*Geuzenliefde voor den werkman*”, waarin Vion schreef: „Ja, het werkvolk is de weldoener onzer geuzen fabrikanten, omdat het 't werkvolk is, dat de ijzeren geldkoffers van den fabrikant met goud opvult ten koste van zweet en leven; terwijl onze liberale fabrikanten integendeel hunne weldoeners eene korst droog brood toewerpen en slechts met miskenning en verachting neerzien op hen, wien zij alle eer en fortuin verschuldigd zijn”⁸⁷. Nergens raakte Vions visie echter de ideeën of acties die o.a. te Brussel en te Gent het arbeidersmidden beroerden, sinds de coöperatieve gedachte na 1848 ook in Vlaanderen opgeld deed. Denk maar even aan de eerste syndikaten te Gent „De Broederlijke Maatschappij der Wevers” en de „Noodlijdende Broeders” (spinniers) in 1857. Het inpalmen door de vrijzinnigen (liberale geuzen zoals Vion hen noemde) van de sociale problematiek was daarvan stellig de oorzaak⁸⁸.

Aan deze informatiebronnen gevoed nam Rodenbach dan ook zijn houding aan tegenover de sociale beweging in het algemeen en het socialisme in het bijzonder. In losstaande dagboek-krabbels schreef hij enkele slagzinnen zoniet boutades neer. „De Maalstroom. De socialisten trachten bond te sluiten met de gilde”⁸⁹; „Niets en is goedkoop tenzij de arbeid”⁹⁰.

In drie vluchtige toneelschetsen benaderde Rodenbach het socialisme. Op 10 maart 1878 was hij op de karnavalfesten te Gent, feesten die hem aldus inspireerden: „Bonte Masscherstoet. Musiek. Hoeren en jongelingen gemaskerd. Gezang.... „De Werker” en de Internationale onder het volk (sombere woede). Het standbeeld van Jacob van Artevelde, met vloekenden arm, rijst boven de

87. *De Mandelgalm. Staat- en Huishoudkundig Nieuwsblad voor weldenkende Burgers*, dd. 27 september 1879, blz. 1, a.

88. Zie: M. OUKKOW, *Sociale beweging en Vlaamse Beweging*, in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. II, 1975, blz. 1433-1440.

89. *W. u. D.*, nr. 2347.

90. *Ibid.*, nr. (752).

kramen. Jongelingen op zijds : 1 (wijzende naar eenen wapenwinkel) : Wat is er beter, dit of onze zeisens en messen en ouden roem" ⁹¹. In een tweede plastische schets tekende hij de verdoeming van het socialisme. „De dweeper" (tit. : De Man)". „Zijne omgang met socialisten tot dat hij op het einde van hen scheidt. Speelt in de XXe eeuw, alle de zeden zijn ontwikkeld.

- I. Collegie (streng) – Weggezonden = politie verwittigd („Im Werbel der fanatismen").
- II. Zijn lief. Eene weeze bij haren onkel. De onkel gedwongen ze te weigeren. Zij blijft in het klooster tot hare meerderjarigheid" ⁹².

In een derde (Toneel van Vlaanderen) bracht Rodenbach een meeting van de Internationale ten tonele. Een jonge advocaat is er de held „half en half catholiek". Hij blijkt gewonnen voor nieuwe ideeën. Hij hoort echter een meeting van de Internationale te Brussel, distantieert zich van het geweld, komt aldus alleen te staan doch valt onder de woede van de opstandigen. Hij meent het goed doch besluit : „Een klein getal boozen lukken door domheid der 'goede' lieden". Rodenbach concludeerde : „Geen geweld. Maar hoe. Beter strijd : jonge broer te Br(ussel)" ⁹³.

En toch hebben bepaalde contacten te Leuven, o.a. met Frans Jerotka, het lezen van bepaalde literatuur zoals de realistische, sociale roman *Een Vlaamsche Jongen* van de Gentse flamingant en geneesheer Amand De Vos ⁹⁴ en de *Liederen* van Emiel

91. *Ibid.*, nr. 664.

In deze schets maakte Rodenbach allusie op het sedert 18 oktober 1868 te Antwerpen gepubliceerde Vlaamstalig socialistische Weekblad *De Werker*, het officieel blad van het Internationaal Werkers Verbond en de „catechismus der arbeiders" in het Vlaams socialistisch midden.

De redactie van het blad had schoenmaker Philip Coenen (Antwerpen, 1842-1892), een der stichters der Vlaamse socialistische partij. Zie : D. DE WEERDT, *De Belgische socialistische Arbeidersbeweging op zoek naar een eigen vorm 1872-1880*, Antwerpen, 1972, blz. 138-140.

Aan *De Werker* werkte een Ch(arles ?) Rodenbach mee, D. DE WEERDT, a.w., blz. 149, voetnoot 70 ; zie ook : A. VAN LAAR, *Geschiedenis van de Arbeidersbeweging te Antwerpen en Omliggende*, Antwerpen, 1926, blz. 180 (tekst : Ch. Rodenburg) en blz. 180, voetnoot 4 (Ch. Rodenbach).

92. *Ibid.*, nr. 2306.

93. *Ibid.*, nr. 714.

94. Amand de Vos, (Eksaarde, 1840 - Gent 1906), militair geneesheer, dichter, polemist en romancier, die onder schuilnaam Wazenaar schreef. Overtuigd flamingant in het Gentse studentengenootschap, „'t Zal wel gaan". Zijn literair werk is opstandig, gegroeid uit zijn rechtvaardigheidszin en zijn liefde voor de onderdrukte, vernederde Vlaamse arbeidersklasse. Zijn roman, *Een Vlaamsche Jongen* verscheen in 1879 ; zie : R. VERVLIET, *Vos, Armand de*, in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. II, 1975, blz. 1965-1966. In een brief aan Adolf Hoste, dd. 29 januari 1880 blijkt Rodenbach een bijdrage over *Een Vlaamsche Jongen* te hebben gepland in zijn *Het Nieuw Pennoen* ; zie : F. BAUR, *Albrecht Rodenbach en zijn uitgever Ad. Hoste*, in *Albrecht Rodenbach herdacht 1856-1956*, a.w., blz. 45.

Moyson⁹⁵, mede geholpen om bij Rodenbach een andere, zoniet verantwoorde houding tegenover het socialisme te bepalen.

In een *Redetwist over het Socialism*, die hij neerschreef na het letterminnend debat van 13 maart 1878 in het genootschap „Met Tijd en Vlijt”, legde hij deze houding vast in een korte, gebalde tekst⁹⁶.

De aanleiding daartoe was een spreekbeurt op 30 januari 1878 in hetzelfde genootschap gehouden door Hendrik Veltkamp⁹⁷ over *Het socialisme*.

De studenten bleven blijkbaar over Veltkamps uiteenzetting na-kaarten, zoniet redetwisten. Daarbij waren Frans Jerotka, L.D. (?), Pol De Mont en ook Rodenbach betrokken. Op de „thesis voorgesteld door H. (?) Jerotka” speelde Albrecht Rodenbach in met : „De wijze om het volk te misleiden : of : Les raisons de Momotombo, Notre Dame de Paris (van Victor Hugo), de socialistische redevoeringen. (Weelde - Ellende)”.

REDETWIST OVER HET SOCIALISM

te eener nazitting van „Met Tijd en Vlijt”.

Thesis voorgesteld door H. Jerotka.

L. D.

De wijze om het volk te misleiden : cf. : Les raisons du Momotombo, Notre Dame de Paris, de socialistische redevoeringen. Met tafereelen (Weelde-Ellende).

95. Emiel Moyson (Gent, 1836 - Luik, 1868), was lid van de studentenvereniging „t Zal wel gaan”. Zijn vlaamsgezindheid ging gepaard met een sociaal engagement en een fundamentele vrijzinnigheid. Hij was oprichter van de Belgische afdeling van de Internationale Arbeidersbeweging, waarin hij een plaats voor de Vlamingen verdedigde. Te Brugge was Moyson in 1862 medeoprichter van de „Vlaamsche Broederbond”, vereniging die in februari 1879 Albrecht Rodenbach lauwerde voor zijn gedicht, *Breydel en De Coninck*. In 1869 publiceerde Moyson *Liedjes en andere verzen van Emiel Moyson*, bundeltje dat onder nummer 234 (Moyson, Liederen) op Rodenbachs *Lijst der Oorkonden van zijn Waarheit und Dichtung* staat ingeschreven. Zie : M. OUKNOW, *Moyson, Emiel, boekhandelaar en Publicist*, in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. II, 1975, blz. 984-985.

96. F. RODENBACH, *a.w.*, dl. II, blz. 46-48 ; *bs.* in *A.M.V.C.*, nr. 21472, waarvan eerste bladzijde in foto bij M. DE BRUYNE - L. GEERS, *a.w.*, foto 87 blz. 156. Zie ook *voetnoot* 100.

97. Hendrik Hubert VELTKAMP, geboren te Hasselt op 8 maart 1857, deed rechtstudies te Leuven en was in 1879-1880 tweede secretaris en in 1880-1881 tweede ondervoorzitter van „Met Tijd en Vlijt”. Hij was samen met Rodenbach, Zeger Maelfait, Isidoor Bauwen, Aloïs Bruwier en A. Jacobs op 22 februari 1877 medestichter van de Studentenafdeling van de DF te Leuven. Hij vestigde zich als advocaat te Leuven, huwde met Honorine Loop, bij wie hij vier kinderen won ; hij stierf te Leuven op 28 mei 1933. Bij Veltkamp was o.a. Emiel Vliebergh, en in 1901-1902 Omaar Karel De Laey op stage.

Dus de *wijze* bestaat hierin :

Onredelijke gedachten in bont en welgeschilderd tafereel te verbergen, waartusschen men eenige groote schitterende waarheden voordraagt.

Die middel lukt op het volk.

Dit toegepast op één punt *als voorbeeld* voor alle de andere punten : De Liefdadigheid.

Antwoordt men den socialisten : Liefdadigheid, zij grijpen de zake vast, verdraaien haren zin en doen ze in hunne kanse spreken.

En nogthands :

Ellende zal noodzakelijk altijd bestaan : schafte men orde in alle maatschappelijke betrekkingen, het kwaad, de zonde is onuitroeibaar, en zal steeds Weelde – *en ellende* baren.

Der liefdadigheid – die ten anderen in haar eigen altijd schoon is en te bewonderen – *dankbaar* te zijn in stede van ze te vervloeken.

Dat sommige stelsels door de socialisten voorgesteld waar zijn, is zeker. Doch het socialisme is slecht.

Het spreekt – op de hierboven aangegeven wijze – tot dezen van wie men geen verbetering en kan verwachten, maar slechts geweldige betoogingen die de zake verergeren : Hödel, Nobiling, Moncasi, de Commune.

(In den grond en is het de liefde tot het volk niet die spreekt, maar de heerschezucht die trappen bouwt. Voorbeelden) :

Wilt men doelmatig werken, men verhandele de zake.

1°. Vóór die ze helpen kunnen.

2°. Met cijfers en gezonde rede, niet met tafereelen.

3°. Met voorzichtigheid.

En zoo brenge men orde in de sociale betrekkingen door wet en gewoonte.

Maar men vergete niet dat zulks ontoereikend is. Daarbij *verbetere* men het volk, door het verspreiden en vestigen van het stelsel van Christus in zijnen waren zin verstaan : Bemint u elkander.

Men *verbetere* het volk : weelde – ellende.

En uit de christelijke deugd der standen zal er nog meer goed spruiten tot het ordeneren der sociale kwestie dan uit alle mogelijke verordeningen door de wetgeving ingebracht.

Deugd baart orde en Harmonie.

(*Voorstel P. de Mont*) : Gelijk men eertijds te Rome het getal slaven beperkte, dat men gebruiken mocht ($\frac{1}{3}$), zoo beperke men het gebruik der machine.

(*Weerlegging van A. Rodenbach*). Slechte wet :

- 1°. Onmogelijk in pratik : o.a. uit hoofde der verschilligheid der bedrijven.
- 2°. Onrechtveerdig : tegen de vrijheid.
- 3°. Onredelijk : tegen de ontwikkeling van beschaving. De wereld heel en gansch wijzigt *harmonischer* wijze met de ontwikkeling der beschaving. Zoo moeten ook de wetten doen.)

(Machines ? b.v. : wat min wevers, wat meer ijzerbewerders.)

Rodenbachs *Redetwist over het Socialism* is duidelijk een samenvattend schema voor zijn spreekbeurt in *Met Tijd en Vlijt*. Ongetwijfeld zal Rodenbach deze korte leidraad in zijn speech met meer precisering hebben gestoffeerd. Het bevat twee delen en een postscriptum.

In het eerste deel brengt Rodenbach kritiek uit op het socialisme. Deze ligt volkomen in de lijn van het antisocialisme van katholieke huize⁹⁸ : principiële afwijzing, het socialisme is slecht en onmogelijk, het gebruikt bovendien valse propagandistische methodes. Doch dadelijk nuanceert Rodenbach deze stellingname door begrip op te brengen voor sommige socialistische „stelsels”. Hier beaamt hij de christen-democratische visie op het socialisme⁹⁹. Resumerend bevat dit eerste deel drie gedachten :

1. Onredelijke ideeën (waartussen schitterende waarheden steken) in een goed „tafereel” – mogen wij zeggen propaganda – ingekleed, hebben bij het volk succes : voorbeeld : de socialisten verdraaien de liefdadigheid en doen haar vóór zichzelf spreken.
2. Nochtans : ellende en armoede zullen noodzakelijk altijd bestaan, zelfs wanneer orde op zaken is gesteld in de sociale betrekkingen – immers het kwaad blijft bestaan („de zonde is onuitroeibaar”) „dat steeds zal Weelde – en *ellende* baren”. Conclusie : liefdadigheid (*in se* altijd schoon en te bewonderen) moet men dankbaar zijn, in plaats van te vervloeken.
3. „Dat sommige stelsels door de socialisten voorgesteld waar zijn, is zeker. Doch het socialisme is slecht” – Het spreekt

98. S. H. SCHOLL, *150 jaar Katholieke Arbeidersbeweging in België, a.w.*, dl. 1, blz. 312-321. In de eerste helft der 19de eeuw onderkennen enkele markante persoonlijkheden uit het katholicisme het gevaar van het socialisme, o.a. Pierre KERSTEN (1789-1865), en E.H. SABLON (1815-1889) die een werkje schreef over *De la Religion et du communisme*. Na de oprichting van de „Arbeidersinternationale” in 1864 wezen de katholieken het socialisme niet meer van de hand als utopie maar wel wegens „de camouflage der leiders van gerechtigde grieven tegen de organisatie van de arbeid”. De katholieke „Bond der Werkmankringen” (Gustave de Jaer) moest zich tegen het socialisme opstellen.

99. Zoals : Edward DE GRIJSE : *Vaderlandsch Recht en Revolutie*, Roeselare, 1881, blz. 446 : „Het ware gevaarlijk te menen dat de gekheid der socialistische stelsels hun alle gangbaarheid zal benemen. Op hun geheele kunnen zij niet door-dragen, omdat men eerst de natuur zoude moeten veranderen. Maar voor zekere leeringen in het bijzonder, dat is een geheel wat anders.”

immers de dweepers en heerszuchtigen aan, „van wie men geen verbetering kan verwachten ; Maar slechts geweldige betoogingen die de zake verergeren” vb. Hödel, Nobiling, Moncasi, de Commune¹⁰⁰. Bij de socialisten is niet de liefde voor het volk het doel, maar wel de heerszucht en macht die zij langs het volk willen bekomen.

- In het tweede deel van de *Redetwist* schets Rodenbach een oplossing voor het niet te ontwijken sociale vraagstuk. Hij stelde :
- a. een doelmatige werking vereist dat men het socialisme (de zake) behandeld : 1. vóór die ze helpen kunnen ; 2. met cijfers en gezond verstand („niet met taferelen”) ; 3. met voorzichtigheid.
  - b. door wet en gewoonte brengt men aldus orde in de sociale betrekkingen ; wat echter onvoldoende en ontoereikend is :
  - c. daarbij moet men trouwens het *volk* verbeteren : „door het

100. Met de geciteerde voorbeelden over „socialistisch” geweld verwees Rodenbach naar de Europese beweging actualiteit.

– Op 11 mei 1878 pleegde Emiel Heinrich Max Hödel, bijgenaamd Lehman, een blikslager en socialist uit Leipzig, een (mislukte) aanslag op de Duitse Keizer (1861-1888) (Frederik) Wilhelm I (Berlijn, 1797-1888), stichter van het Duitse Rijk en symbool van de constitutionele keizerlijke macht.

– Op 2 juni 1878 poogde een dertigjarige socialist uit Berlijn, doktor Nobiling, opnieuw de Duitse Keizer Wilhelm I, die te Berlijn *Unter den Linden* aan het wandelen was, met pistoolschoten vanuit een hotelkamer te treffen.

– Op 26 juni 1878 pleegde Oliva Moncasi een aanslag te Madrid op het Spaanse koninklijke echtpaar, koning (1874-1885) Alfonso XII (Madrid, 1857 - slot Pardo 1885) en Maria de las Mercedes, de dochter van de hertog de Montpesier, die op 22 januari 1878 waren gehuwd. Koningin Mercedes overleed aan de gevolgen van deze aanslag op 26 juni 1878. De socialist Moncasi kreeg de doodstraf en werd op 4 januari 1879 te Madrid opgeknoot.

Rodenbach las deze politieke aanslagen dus wel met aandacht in de pers na. In het Roeselaarse weekblad, *De Mandelgalm* van Fideel Vion (zie *voetnoten* 85 en 86) staan voornoemde drie aanslagen vermeld respectievelijk in : jg. 1, nr. 37, 18 mei 1878, blz. 1-b ; jg. 1, nr. 40, 8 juni 1878, blz. 2-c en 3-a ; jg. 1, nr. 43, 29 juni 1878, blz. 1-c en jg. 2, nr. 18, 4 januari 1879, blz. 2-a.

Rodenbachs preciese notities laten ons toe de tekst van zijn *Redetwist over het Socialisme* te dateren na juni 1878.

– Duidelijk refereerde Rodenbach hier ook naar de Parijse Commune die, na de Franse nederlaag en de intocht van het Duitse leger in de Franse hoofdstad, op 26 maart 1871 werd uitgeroepen en tot 28 mei 1871 stand hield. „De Commune was eerst en vooral een poging tot sociale revolutie.” Karel Marx nam stelling ten voordele van de Commune. Zie : C. OUKNOW, *De Commune van Parijs*, in *De Commune van Parijs 1871 in boek en beeld, Catalogus* van de tentoonstelling georganiseerd ter gelegenheid van de honderdste verjaardag van de Commune van Parijs. Koninklijke Bibliotheek Albert I, 19 februari - 3 april 1971, blz. 18-27.

Tussen 1870 en 1880 bleef de *commune* in de actualiteit bij pro en contra. Bovendien kwamen de communards niet alléén in het Frankrijk van de jonge Derde Republiek (vooral na de parlementaire zegeprelen van de Republikeinen (*Union des gauches*) in februari 1876, september 1877, januari 1879) maar ook in België, Zwitserland en Engeland waar velen waren gevlucht, opnieuw ter sprake hetzij voor amnestie, hetzij voor terugkeer naar Frankrijk. Ook de lokale pers in Vlaanderen trok op hen de aandacht. Eerst op 11 juli 1880 kwam algemene amnestie voor de *communards*.

verspreiden en vestigen van het stelsel van Christus in zijnen waren zin verstaan. Bemint elkander".

Men verbeterde het volk: waardoor het kwaad, de antithese „Weelde-Ellende", moet verminderd worden.

- d. „En uit de christelijke deugd der standen zal er nog meer goed spruiten tot het ordenen der sociale kwestie dan uit alle mogelijke veranderingen door de wetgeving ingebracht".

„Deugd baart orde en Harmonie."

Pol de Mont bracht bij deze christelijk-sociale stellingname van Rodenbach een voorstel om het gebruik der machine te beperken (zoals te Rome de slavenbeperking tot 1/3). Rodenbach noemde dit een slechte wet, omdat:

1. dit praktisch onmogelijk was o.a. wegens de diversiteit van de bedrijven.
2. dit strijdig was met de vrijheid.
3. dit onredelijk was, nl. tegen de ontwikkeling van de beschaving. „De wereld heel en gansch wijzigt harmonischer wijze met de ontwikkeling der beschaving. Zo moeten ook de wetten doen. (Machines? bv. wat min wevers, wat meer ijzerbewerkers.)"

Tegenover het machinisme en de technologie van de industriële revolutie der 19de eeuw nam Pol de Mont in 1878 eerder een pessimistisch standpunt in. Rodenbach deelde dit pessimisme niet. De industriële vooruitgang beoordeelde hij gunstig en noodzakelijk voor het productiesucces van de liberale economie van de eeuw, die spijt haar zonden, groot was. Toch distancieerde hij zich van het optimisme der klassieke liberale economen (Adam Smith, David Ricardo, John Stuart Mill, John Cockerill) en poneerde een sociaal-economisch harmonisme waardoor de nefaste sociale gevolgen van het kapitalistisch systeem door staatsinmenging (wetten, dus politiek actie) zouden (en moesten) weggewerkt worden. Bovendien accentueerde hij het belang van eigen werkzaamheid en van vrijheid. Zijn lezing van Samuel Smiles' *Self-Help* in de Vlaamse versie van het Willemsfonds en Joseph Proudhon's (1809-1865) *De la Justice dans la Révolution et dans l'Église* (1858), boek dat hij van Pol de Mont leende, droegen tot deze stellingname bij ^{100bis}.

100bis. Situeren wij even Rodenbachs sociaal-economische ideeën.

In het *Manifest der Internationale* van 1869, nam Karl Marx aan dat de politieke strijd de verovering van betere levensvoorwaarden voor de arbeidersklasse als gevolg kan hebben.

De Belgische socialistische arbeidersbeweging was tussen 1865 en 1872 „in de greep van het Proudhonisme"; zie D. DEWEERT, *a.w.*, blz. 13-38.

De socialist Louis Bertrand (1856-1943) schreef: „Notre idéal, en effet, n'est pas l'organisation sociale actuelle, même amendée et corrigée par l'obtention de quelques garanties favorables à la généralité; ce que nous poursuivons c'est la

BESLUIT

Als besluit willen wij enkele vaststellingen poneren die, bij een zeker nog onvolkomen onderzoek van de sociale problematiek bij Albrecht Rodenbach, zich opdringen.

1. Zoals door anderen (o.a. Lode Wils)⁵³ voor de Vlaamse gedachte bij Rodenbach al een merkwaardige, zelfs snelle evolutie werd vastgesteld, zo kan een gelijkaardige opgaande ontwikkeling van Rodenbachs sociale ideeën nagelezen worden.
2. Het is duidelijk dat Albrecht Rodenbach, evenzeer als voor zijn Vlaamse, zijn taalkundige en zijn literaire opvattingen, ook voor de sociale problematiek in Vlaanderen zich, zij het dan in mindere mate, documenteerde.
3. Daarmede staat zeer nauw in verband de invloed die hij terzake van zijn leraars te Roeselare en te Leuven onderging. Toch is hier voorzichtigheid geboden.
4. Rodenbachs ideeën over het sociale vraagstuk ontwikkelden zich langs volgende lijn: van het sociaal idealisme van katholieken huize (liefdadigheid) over een ideaal beeld van de sociale stratificatie (klassen) waarin de landsman de voorkeur krijgt, naar een discussie tussen liberalisme en katholicisme, waardoor hij én zijn vrijheidsgedachte én zijn gelovig-zijn afzet tegen de „goddeloze” dweepers en revolutionaire profeten wier geweld en actie hij afkeurt, tot een analyse van het socialisme.
5. Vergeten wij bovendien niet dat Rodenbach in een historische periode leefde die rond 1880, zoals Hendrik Elias poneerde, werd afgesloten op een keerpunt „dat samenvalt met de opkomst van een nieuwe tijd, in het teken tevens van de opwaartsstuwende kracht van de mindere man, van deze massa die in Vlaanderen tot hiertoe buiten het politieke leven, maar ook

réalisation d'une organisation sociale qui, suivant l'expression d'un célèbre écrivain, de John Stuart Mill, concilie la plus grande liberté d'action de l'individu, avec une participation égale de tous dans les bénéfices du travail commune"; L. BERTRAND, *Histoire de la démocratie et du socialisme en Belgique depuis 1830*, Brussel-Paris, 1906-1907, dl. II, blz. 310.

De eerste statuten van de „Belgische Werkliedenpartij” op 15-16 augustus 1876 in het Congres te Antwerpen vastgesteld, bepaalden „De Werkliedenpartij is van gedacht dat den Staat moet tusschenkomen voor het lot van den werkman te verzekeren gedurende het werk, ziekten en ouderdom”. Merken we echter op dat het uiteindelijk doel van de *BWP* dan toch als volgt werd bepaald: „Aangezien de ellende en 's volks afhankelijkheid voortspruit uit de slechte regeling van het werk, omdat het meerendeel der werklieden de noodige werktuigen niet bezit, zal de *Partij* trachten de voortbrengingsmanier door het kapitaal te vervangen door een manier van werken hebbende voor grondslag het gemeen bezit van grond en bodem en der noodige werktuigen”; zie: *Geschiedenis van de Socialistische Arbeidersbeweging in België, a.w.*, blz. 314.

buiten de greep van de verfransing was gebleven en die thans haar plaats in het vaderland opeist." ¹⁰¹

6. Rodenbach overleed op 23 juni 1880 nog geen 24 jaar. Dit vroegtijdig overlijden – zijn ziekte maakte hem stoïcijns – stelde voor hem een einde aan alles wat hem dierbaar was, of zoals hij het in zijn gedicht *Macte Animo* van 21 oktober 1879 schreef „Mijn zonnig land... mijn verten... mijn jong leven”. Wat hij in de literatuur maar ook voor de Vlaamse Beweging had gepresteerd, draagt stellig ook de doem van deze kortstondigheid: het was onvolledig, onvoldragen, onzeker, on-af; en onvoorspelbaar bleef de vraag „naar wat hij zou geworden zijn, na al hetgene wat hij al was” (Joris De Bruyne).

Ook zijn relatie met de sociale beweging lijdt onder deze doem en mag met dezelfde vraag bejegend worden. Trouwens, het antwoord daarop zal steeds een vraag blijven. Bovendien was het historisch rendez-vous tussen de Vlaamse Beweging en de sociale beweging, ontmoeting waarvoor Emiel Moyson, Cesar De Paepe, Jan de Ridder en hoogleraar Frans Huet hadden geijverd zoniet afspraken gemaakt, in 1880 onmogelijk geworden en voorbijgestreefd ¹⁰².

Het „ietwat apodictisch verwijt” door Edward Anseele in een artikelenreeks in *Le Peuple* van 1913 aan het adres van Rodenbach (en Maurits Sabbe) gebracht als zou hij „die de gemoedsbewegingen van het volk nochtans zo goed kende(n) geen oog had(den) voor de klassenstrijd en de volksbevrijding, voor de verzuchtingen van de werkende stand” ¹⁰³, moet dan toch minstens genuanceerd worden.

Derhalve lijkt het méér en méér aangewezen het „Burgerskind” Albrecht Rodenbach „ridderlijk” en begrijpend te *her-denken*.

101. H. ELIAS, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, III: *Verwezenlijking en ontgoochelingen. De scheiding der wegen 1860-1883*, Antwerpen 1964, blz. 333.

102. H. ELIAS, *a.w.*, blz. 328-330; M. CLAEYS-VAN HAEGENDOREN, *Socialistische Partij en V.B.*, in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. II, 1975, blz. 144; M. OUKNOW, *Sociale Beweging en V.B.*, *ibid.*, blz. 1435-1438; A. W. WILLEMSSEN, *De Vlaamse Beweging I van 1830 tot 1914*, in: *Twintig Eeuwen Vlaanderen*, dl. 4, Hasselt, 1974, blz. 256-262.

103. E. WILLEKENS, *Sociale tendensen in de Vlaamse literatuur 1885-1914 in Geschiedenis van de Socialistische Arbeidersbeweging in België*, Antwerpen, 1960, blz. 461.